

Liget

2024-5
május

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVII. évfolyam 5. szám]

Nacsinák Gergely ANDRÁS ÁRMÁNYOS EGYENESEK	3
Taizs Gergő CIVILIZÁCIÓS GYAKORLATOK [2]	16
Kiss Lajos András KI VAGYOK ÉN? AZ ÖNAZONOSSÁG DILEMMÁI	19
Vörös István EGYETEMSZIGET [8]	40
L. Ritók Nóra A NORMÁK VÁLTOZÁSAIBAN	58
Makó Ágnes ELTŰNNI; HUNGARIKUM	66
Maczák Orsolya Rita MAGÁTÓL	71
Czilczer Olga REGÉNYBEN UTAZÓ	77
Vörös István FÉLBEHAGYOTT REND	79
MÁS-VILÁG – ÉS MÉGIS UGYANAZ	
Janecskó Kata, Bene Zoltán, Csury Balázs, Dobosi Kata	81

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Nacsinák Gergely András

ÁRMÁNYOS EGYENESEK

2024-05-03 | ESSZÉ

A tizennyolcadik század derekán William Hogarth, tisztességesen felvilágosult angol képzőművész lévén feltette magában, hogy márpedig ő egyszer s mindenkorra véget vet az évszázados zsbvásárnak és találgatásnak a szépség mibenlétéről: ízeire szedi, vegyelemzi és definiálja a szépséget, mert azt mégse tűrhetni, hogy csak üresfejú

széplelkek hordjanak össze róla minden badarságot. Meg is írt egy jólnevelten unalmas munkát, amelynek az *Analysis of Beauty* címet adta. Mindjárt az előszóban felsorolásra kerülnek később kifejtett alapelvei – melyek olyasféle fogalmak mentén rendeződnek el, mint változatosság, arányosság vagy egyszerűség –, és már itt sem mulasztja el kritizálni az „elterjedt nézetet”, amely egy látvány szépségét, az emberi testet is beleértve, az egyenes vonalakra vezeti vissza. Nincs semmi, szögezi le Hogarth, ami távolabb esne az igazságtól. Művének teljes kilencedik és tizedik fejezetét a maradi egyenesség-doktrína cáfolatának szánja: kagylók, testrészek, csontok és izmok ábráinak egész seregével bizonyítja, hogy a hullámvonal, a görbület, a kecses ívet rajzoló ecsetvonás sokkal kellemesebb a szemnek, mert közelebbi rokonságot mutat a természet formáival. Ez utóbbit oly lényegesnek ítélte, hogy önarcképén is – mértéktartóan kopaszodó középkorú úr festőköpenyben – fontosnak tartotta elhelyezni: ha már a saját karót nyelt tartásával nemigen támasztja alá érvelését – hogyan is ülhetne egy *gentleman* modellt önnön eszményének –, legalább munkaeszközére: festőpalettájának legközepére rajzolta, mintegy hitvallásként, a kígyóvonalat. Végző érve pedig, hogy „ingóságaink is felettébb nélkülöznék az eleganciát”, ha csupa egyenes vonalból állnának; képzeljük csak el a kandallópárkányokat és a kéménykürtöket nélkülük. ^[1] Ennek az igéző vonalnak, amely lágyan hajló „s”-betűt idéz, külön elnevezést is alkotott: a Szépség és Báj vonala.

Bár talán a kandallópárkány az utolsó dolog, ami ennek kapcsán eszembe jutna.

BEER STREET.

*Beer, happy Produce of our Isle
Can shewy Strength impart,
And wearied with Fatigue and Toil
Can cheer each manly Heart.*

*Labour and Art upheld by Thee
Successfully advance,
We quaff Thy' barley Juice with Glee
And Witley leave to France.*

*Genius of Health, thy grateful Taste
Rivals the Cup of Joy,
And warms each English generous Breast
With Liberty and Love.*

Designed by W. Hogarth.

Published according to Act of Parliament 1734.

1734.

*

Bizonyítani ugyan nem tudom, de mérget vennék rá, hogy ama vonal ősképe a női derék és hát kecses íve, akárhogy kerülgeti Hogarth a forró kását. Fialat hölgyek idomait nyilván nem ildomos példaként idézni: a szemléltető ábrák is jóval kevésbé hatottak volna szakszerűnek, a szerző pedig elfogulatlanak, így Hogarth kénytelen óratokkal és kéménykürtővel példálózni. Nem beszélve egyéb testtájokról a domborulatok képzeletbeli atlaszában, ahol a szépség és báj emblematisz vonala még megmutatkozik – hogy mást ne mondjunk, a nyak ívén, melyet a feltűzött haj alkalmasint látni enged, esetleg a frizura egy-egy rakoncátlan, a fésűk diktátumának sosem engedelmeskedő, incselkedő tincsen, és így tovább. Hogarth persze körültekintő: az efféle asszociációk csak elvonnák a figyelmet a felépített gondolatmenetről; arányosság és egyszerűség eszményi fogalmairól legalábbis mindenképp. Az Olvasónak esetleg nem is általános, hanem személyes, és a kelleténél konkrétabb emlékképek ködlenének föl, hajtincsek és nyakszirtek észérvekre fittyet hányó, diadalmas pillanatai, amelyek távol állnak az Elmélettől és Analízistől, ellenben közel esnek a sóvárgáshoz és a cselekvéshez. És itt most nem ez a lényeg, hanem kikezdeni az egyenesek abszolútizmusát, utat engedni a hajlatokban rejlő szépségnek.

*

Hundertwasser, az építész – csaknem pontosan száz évvel Hogarth után – még egy lépéssel tovább megy: álláspontja szerint az egyenes vonal nemcsak hogy nem szép, de kimondottan istentelen, ha ugyan nem egyenesen az ördög fundálta ki. Hasonlóképpen a síkot, a derékszöget, és általában az egész absztrakt geometriát, amelyet elgondolni ugyan gyönyörűség, ám benne élni: pokol. Ennek szellemében igyekezett is távol tartani magát tőle, amennyire csak lehetett. „Ma egyenes vonalak káoszában élünk, az egyenesek dzsungelében” – írja híres *Penészkiáltványában*. „Aki ezt nem hiszi, vegye a fáradságot és számlálja össze az őt körülvevő egyeneseket. Akkor megérti majd: mert soha nem ér a számolás végére. Egyetlen borotvapengén ötszáznegyvenhat egyenest számoltam össze... Nem is oly régen az egyenes vonal birtoklása nemeseknek, gazdagoknak és művelteknek kijáró előjognak számított. Ma minden idióta egyenes vonalak millióit hordja a nadrágzsebében. Az egyenesek e dzsungelét, amely egyre inkább úgy hálóz be bennünket, mint a börtönben

fogvatartottakat, ki kell irtani. (...) Elutasítandó minden olyan modern építészet, amely a vonalzót vagy a körzőt csak egy másodpercig is alkalmazza, ha csak gondolatban is... Az egyenes vonal istentelen és erkölcstelen. Az egyenes vonal nem kreatív vonal, hanem reprodukív vonal. Benne nem annyira az Isten és az emberi szellem lel otthonra, mint a kényelmet áhító, agyatlan és formálatlan tömeg.” [2]

Az elit egyenesekben tobzódott, a *plebs* pedig kénytelen volt beérni a többé-kevésbé egyenessel: kunyhóik falaitól tárgyaikon és vágyaikon át, testükkel egyetemben csak nagy ritkán részesülhettek a töretlenül egyenes vonalvezetés kiváltságában.

Márpedig, „ha csak gondolatban is” – sőt mindenekelőtt gondolatban! – az emberi szellem mindig szívesen hódolt be az egyenes vonal despotizmusának. Platón tisztán

geometrikus államról ábrándozott, mely csupa élesen megrajzolt társadalmi vonal, szellemi derékszög, síklapokkal határolt életút. Görög lévén tudta jól, hogy a párkák fonalat fonnak: márpedig a fonal foszlik, szakad, de mindenekelőtt gubancolódik. A természet slendriánságát és az istenek gondatlanságát jobb az ideák tiszta formáinak mentén szabni át: a platóni gondolkodás mindent geometrizál, becsvágya a lelket is, az emberi kapcsolatokat is ennek szellemében egyengetni el. Olyan szellemi borotvapengét alkalmaz, amely a szokások és vélekedések slamos, kirojtosodott szövetét egyetlen egyenes hasítással metszi át.

*

Az egyenes diktatúrája az európai művészetben alighanem a reneszánszig vezethető vissza. A romantika ebből a szempontból nem igazán számít: ott az egyenes nem elv, csupán architektonikai kényszer. A gótika már hajlandó valamiféle szellemi jelentést tulajdonítani az egyenesnek, de mintha közülük inkább a függőlegeseknek szentelne figyelmet, bennük látva megtestesülni a vertikális hitvallását. A fölfelé törekvésnek zavartalannak kell lennie, tétovázás nélkülinek, továbbá véglegesnek: ezért csaknem minden építészeti elem, gesztus, ornemens kristálylapokká fagyott állapotban leledzik, azokéhoz hasonló, láthatatlan növekedésben. Ha – főképp a kódexlapokon – ez a rend fellazul, a vonalak megbokrosodott szövevénye csak arra jó, hogy közülük annál nyomatékosabban bontakozzék elő az egyenes képe, az indák dúsan tenyésző káoszából az értelemhordozó egyértelműség. A reneszánsz festészetben aztán egyszerre több dolog is történik – és ugyan ki mondhatja meg, melyik közülük az ok, és melyik az okozat. Visszatérnek az antik istenek, a hajlékony, természeti formákat, mint illékony köntöst öltve magukra. Botticelli Vénuszának testtartása a *line of beauty* iskolapéldája. A szépségre addig használt, nemességét és kiválóságot egyaránt jelentő *pulchrum*-kifejezés átadja helyét a *bellum*-nak, ami a szépségfogalmat egyszer s mindenkorra a külalakhoz rendeli; a szót addig leginkább nőkre és gyerekekre használták, és így közvetlen kapcsolatban áll a formák lágyságával és persze a kiszámíthatatlansággal. ^[3] Itt látszólag nem sok keresnivalójuk van az egyeneseknek. Pedig ott vannak, rejtetten és ellentmondást nem tűrően, a szó szoros értelmében háttérbe húzódva: a reneszánsz művészetben a lineáris perspektíva térhódítását követően minden a távoli, hipotetikus enyészpont köré rendeződik, és az enyészpont

felé tartó láthatatlan – legfeljebb itt-ott, párkányokon, kövezeten, bútorok élén megjelenő – egyeneseknek rendelődik alá. A kép törvénye, a festő szakértelmének próbája, a rend letéteményese ez a rácsrendszer lesz, a kép tere, amelynek szentek, démonok, polgárok és istenek (magát a Teremtőt is ideértve) egyaránt alávetettek. Mindennemű redőzet, hajlékonyság, hullámozás, a dolgok öntudatlan tánca ennek függvényében juthat csak érvényre. A végtelen, ami addig elsősorban metafizikai fogalomnak számított, és Isten egyik nevéként tartották számon, a világ sajátja, a kozmosz tulajdonsága lesz, és a feléje tartó egyenesek vezetnek el hozzá.

*

Hundertwasser alapvetéséből következik, hogy ő, amennyiben sikerrel kerüli el az egyenesek ördögös kelepcéit, angyali építészetet művel. Ezen legelőbb Ezékiel próféta ütközne meg, akinek látomásában angyal hitelesíti mennyei mérőrúddal az Örök Templom makulátlan arányait. János apostol Égi Jeruzsálemének geometrikus üdve is fennakadna a Penészkiáltvány rostáján: ám ehhez kellett a közbeeső néhány évszázad, amelynek gondolkodása a reneszánszban megkezdett fordulat nyomán a kozmoszt, vagyis a természetet azonosította a tökéletességgel, és nem azon kívül remélte fellelni azt. Az egyenes vonal metafizikai aurája elpárologott, a száraz eszme és absztraktum szinonimája lett, szemben az elevennel, a konkrétummal, vagyis a valósággal. Valaha a reneszánsz festők megvesztek azért, hogy tökéletes egyeneseket festhessenek, és a végtelenbe tartó számtalan vonal közül minél többet és többet mutassanak meg; az ember néha él a gyanúperrel, hogy egy-egy Angyali Üdvözetet csakis azért vállaltak, hogy minél több rövidülő oszlopsort csempészhessenek a képbe, és tagadhatatlanul jobban foglalkoztatta őket a csarnok, melyben alkalmasint az angyal megjelenik, mint maga az angyal. Barokk festményekre ez már korántsem jellemző. Ugyan mit számít a tiszta tér, a szeplőtelen geometria – amelynek révén az egész kép tükrözi a Szűz tisztaságát –, ha egyszer van cselekmény is, márpedig a kép: történés, a történés letéteményesei pedig a testek. A léttel és egymással birokra kelő, megtöretett vagy éppen megtörő, szenvedő, vagy épp diadalmas, erőtől duzzadó, viharzó, összeomló, de mindenesetre *sűrű* testek. A világ: test-test elleni küzdelem a tér betöltéséért, örvénylő hús és feltépett égbolt. Az ember egy pillantást vet a barokk mennyországra: az sem lazúrkék, higgadt

firmamentum, szent elcsöndesülés, hanem merő történés – felhők tornyosulnak rajta, fénypázmák szabdalják szét, égitestek kavarnak fel. Ott is minden csupa test, márpedig a test nem ismeri az egyenest – és hasonlóképp a test igazsága sem. Amennyiben a kozmosz isteni attribútumokat nyer, és ha közvetlenül a természetben ölt testet az abszolútum – ami végül is a keresztény tanítás jámbor félreolvasása –, a természet organikus formáinak tagadása egyenlő az igazság tagadásával. Az egyenes vonal csak feltevés; olyasvalami, ami elméletben létezik, vagyis csak akkor, ha valaki törvénytelenül távolról szemléli az életet, ha kivonja magát belőle, valamely távoli ormokban reménykedve, ahonnan nézvést már nem látszik az egyedi – a maga gyarlóságában és tökéletlenségében –, csakis az általános. Ahol nem számítanak a kínok és örömek apró rovátkái, amelyek egyedivé vésnek egy-egy arcot. Ahonnét nézve már nem számít a név, csak a szám. Ez az illuzórikus magaslat a legtöbb filozófia talapzata, és a legtöbb diktátor keltetője: vagyis azoké, akik bármi áron ideáikhoz idomítanak a valóságot.

Az ördög kifésüli a létezés kacskaringóit, lecsiszolja a részletek göbeit, simává hazudja az egyenetlent. Típust állít elő az egyediből, általánosat a személyesből. Az élet felülete érdes, töredezett, egyenetlen; sérülésektől, ráncoktól barázdált. Ezeket a lélek és a világ közti állandó és elkerülhetetlen súrlódás állítja elő. Eltekinteni tőlük:

hazugság, elnézőbben fogalmazva nosztalgia, visszavágyódás egy akadálytalan és kipárnázott létezés Paradicsomába; és mint minden nosztalgia, illegitim. Illegitim, mivel nem vesz tudomást az időről. Vagy, ha tudomásul is veszi létét, nem tulajdonít neki realitást: a körkörös idő víziója, az örök visszatérés igézete, a hipotetikus aranykorba visszatérés ínycsiklandó lehetősége, habár nem eliminálja az időt mindenestül, igyekszik hatástalanítani azt, nyomait eltörölni. Platón gondolat kísérletének újabb és újabb variációi: a geometria kiszámíthatóságával helyettesíteni a biologikum esetlenségét, a tudással a véleményt, az örök formák tiszta vonalaival az egyed elhajlásait. Minden olyan feltevés, mely szerint az ember *voltaképpen* angyal, vagy ha az nem is, hát *tisztán* szellemi természetű entitás – és mint ilyen, hibátlan. Az egyenes vonal ideális világot feltételez, és aki egyenesek mentén metszi el az életet, okvetlenül megcsonkítja azt. Bizonyos korokban egyes művészek ezért jobbnak látták – nagy-nagy óvatosságukban – mindenféle körvonalról lemondani, az alakokat foltokká mosni szét vagy pigmentpontocskákká porlasztani, felismerve, hogy az élet a tiszta lehatároltságot nemigen ismeri, és hogy minden, ami csak van – akár egyetlen, kitűzött időpillanatban is – pusztán átmenet.

*

Egyenes vonalat, úgy látszik, csak ketten használnak – az Isten és az ördög. Noha merőben másképpen használják ugyanazt az egyenest. Hundertwasser démoni egyenese a vonalzóval vont vonal. A kiszámított, előirányzott, mi több: előírt tökéletesség. Amihez képest minden esetlegesség csorbulat, makula, hiba. Az isteni egyenes a keresztfáé. Nem a diktátum, hanem az alávetettség egyenese. Áldozathozatal a világ megannyi elhajlása közepette. Kettejük privilégiumának tűnik tehát az egyenes vonal, mi pedig itt köztes tartományban, kacskaringók között élünk. Mindig girbegurba utakon, a rendezettség csalóka látszatát megőrizve arcunkon – de vajon a tiszta egyenes, amelyhez szíves-örömet igazítanánk az életünket, nem délibáb, csalóka látszat-e?

FIRST STAGE OF CRUELTY.

While various Scenes of sportive Woe
The Infant Race employ,
And tortur'd Victims bleeding shew
The Tyrant in the Boy.

Behold! a Youth of gentler Heart,
To spare the Creature's pain
O take, he cries—take all my Tart,
But Tears and Tart are vain.

Learn from this fair Example—You
Whom savage Sports delight,
How Cruelty disguise the view
While Pity charms the sight.

Invented by W. Hogarth. Published according to Act of Parliament 1734. Price 1/2

*

Az ördögi egyenes két pont közötti legrövidebb úttal, az átvágás lehetőségével, egyértelmű megoldásokkal kecsegtet; ami adott esetben praktikus, de nélkülözi a szépséget. Az antikok legtöbbször az arányosság fogalmában keresték a szépség kulcsát, számokra vezetve a varázslatot. A szépség számukra: rejtett szabály. Mi hajlamosak vagyunk a váratlanban és megjósolhatatlanban bízni, vagyis a varázslat pártján állunk, és nem hiszünk a relációkban rejtőző, kiszámítható és előre jelezhető, tehát univerzális szépségben. (Habár előszeretettel keressük annak forrását egy szűkebb egyetemességben, a biológikumban.) A váratlan pártján állunk, vagyis a felszínén, amely egy-egy kecses vonalban, kiszámíthatatlan fordulatokban, a megmozdult egyenesben rajzolódik ki. A szabálytalant szívesebben fogadjuk, mert az egyenes vonal sorokba, végtelen sorokba állított embereket idéz, sok kis pont alkotta egyenest, és talán a lövés hangját is, amennyiben valaki kilép – vagy kidől – a sorból. Mert a puszta linearitás személytelen. Ami széppé válik, mindenekelőtt annak köszönheti szépségét, hogy felszabadul a linearitás, az egyenes vonal kényszere alól, és ezt a legtágabban kell érteni: tehát magában foglalja az időtől való felszabadulást is. A szépség talán ez: kicselezni a legkíméletlenebb egyenest, az időt. Rávenni csellel, csábítással, hogy térjen le előre megszabott útvjáról, vessen hurkot, hullámot, „időzzön el” és lehetőleg szűnjön is meg, de legalábbis tegyen úgy, mintha megszűnne. Függesse fel mindenesetre a maga egyhangú, egyenesvonalú menetelését. És a csábítás, csalogatás legavatottabb szakértői a szép nők, a *line of beauty and grace* felkent papnői, és persze, a gyerekek, akik nemigen érintkeznek az idővel, ők a csupa szabálytalanság, akiknek a *bellum* szót köszönhetjük, annak összes derivátumával egyetemben.

*

A Line of Beauty and Grace, amelyet Hogarth két fejezetnyi érveléssel támasztott alá és teoretikusan kivonatolt, mitől sem esik messzebb, mint a teóriától. Mintha sugárutak nyílegyenes nyomvonaláról vágyakozna gazverte ösvények serpentinjei után. Olyan világban élünk, vette észre Hundertwasser is, amelyből nézvést sokkal elérhetetlenebbnek tűnik a szépség egy-egy spontán vonala, mint a kiszámított, platóni egyenes. Mindenki a kitérők nélküli életre törekszik, egyenletes vonalban futó karrierre, és irtózik a kacskaringóktól, buktatóktól, a sima felületeken jelentkező

kátyúktól. Megbarátkozni a dűlőutakkal, mint Heidegger javasolta a maga bikkfanyelvén. A szépség és kellem vonala mindenütt ott van: így kanyarognak a dűlőutak, ezt idézik fel a női idomok, a folyók kanyarulatai és a tenger szertelen hullámozása egy-egy majdnem szélcsendes napon; ezt rajzolják a dombok az ég hátterére, és legszívesebben így halad a maga láthatatlan útján a lélek, kitérőkkel és kacskaringókkal, ha az ember végre hajlandó megkegyelmezni saját életének.

1. Hogarth, William, *The Analysis of Beauty*, London, 1753. p. 49. ↑
 2. https://www.hundertwasser.at/deutsch/texte/philo_verschimmelungsmanifest.php ↑
 3. A *bellum* eredetileg a *bonellum*-ból, a *bonum* kicsinyítőképzős alakjából rövidült. Tatarkiewicz, Wladyslaw, *The Great Theory of Beauty and Its Decline*, in: *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol 31, no2., pp 165-180. ↑
- kép | Hogarth metszetei, wikimedia.org

Taizs Gergő

CIVILIZÁCIÓS GYAKORLATOK (2)

2024-05-01 | VERS

alig tíz év telt el a nemzetközi
kutatás eredményeinek ismertetése óta:
nyilvános vécékben a bejárattól
legtávolabb eső piszoár a legpiszkosabb,
az újabb felmérések alapján már
a szomszédosak állnak az első helyen,
erre gondolok, míg felettem kering,

az ellenszélben megáll, ránehezedik,
lebegni kezd, kitárt szárnya ajaksziluett,
ragadozik, fülel az égineszelő.

az energia jelleméből fakad,
hogymeg átalakítható, például ha megfelelő
pillanatban állítjuk meg a távoli szélkereket,
feszületté válik, ez a tárgy új élete,
gondolom, de a horog a kereszt halála,
egyébként szívesen lennék szélfarmon
nyúl, ahol a ragadozómadár se jár,
azaz nem a szálláshelye, de erről inkább
senkinek nem beszélek, a mondatlanságból
elkövetett hallgatás beilleszkedésem
záloga, aztán mire megyek vele?

váratlanul újjászületek,
mint a földre hulló eső? pocsolyaként
vergődöm, és eszembe jut a régi játszótér,
ahol sárleves készült, benne fő-
nix, bennem fakultatív feltámadás,
erre gondolkodom, míg felettem kering,
az ellenszélben megáll, ránehezedik,
lebegni kezd, kitárt szárnya ajaksziluett,
ragadozik, fülel az égineszelő.

negyvenvalahány ezer lépés
barázdálkodik arcomon, testem kimerítő
bírálat helyett megtörlöm homlokom
a frottír fénybe, településtábla
mutatja előttem: *deutsch jahrndorf*,

a horizonton huszonnyolc emelet, tájidegen
torony és őshonos supercella pozsony felett,
záróakkord: menj! dörög. (mi fáj idebenn?)

kép | vecteezy.com

Kiss Lajos András

KI VAGYOK ÉN? AZ ÖNAZONOSSÁG DILEMMÁI

2024-05-08 | ESSZÉ

Az életkor előrehaladtával egyre többet töpreng, „önvizsgálódik” az ember. Egyre gyakrabban teszem fel én is magamnak a kérdést: ki vagyok? Honnan jöttem és jó irányba kormányoztam-e eddigi életemet? Mármost azt a részét, ami fölött személyes „autoritással” rendelkeztem, illetve rendelkezem. Kik állnak hozzám a legközelebb? Megtettem-e értük, amire lehetőségem volt? Hiszen – mint valószínűleg a legtöbb

ember – természetesen tekintem, hogy nem magányosan, a „senki földjén” élek a világban, hanem mindig valamilyen közösséghez tartozóként gondolkodtam és cselekedtem. Alapesetben ezt a „valahová tartozást” a prózai mindennapok evidens háttértudásaként éljük meg, és – miként azt Edmund Husserl a „természetes beállítódás” generáltézise elemzésének kapcsán megjegyzi – a tárgyak, az élőlények és az emberek közvetlenül adottak, akkor is a „rendelkezésekre állnak”, ha erre a tényre külön nem reflektálok. Rendszerint csak „(...) rájuk pillantok, látom őket, hallom közeledtet, megragadom a kezüket, ha beszélek velük, közvetlenül megértem, mit képzelnek és gondolnak, milyen érzések hullámanak bennük, mit kívánnak vagy akarnak.” [1] De bármikor megeshet, hogy az evidenciák érvényességét fel kell függesztenünk; legalább egy rövid időre ki kell lépünk a mindennapok megszokott ritmusából, és fel kell tennünk magunknak a kérdést: tulajdonképpen ki vagyok én? Mi keresnivalóm van ebben a világban?

bármilyen előjellel

Huszonöt évvel ezelőtt Levendel Júlia az ***Egy „vonatkozás” kínjai*** című írásában kérdezi: „(...) hogyan lehet a zsidólét öntudatával úgy élni, hogy az ember egyáltalán nem érzi magát zsidónak (sem vallási, sem nyelvi-történelmi-irodalmi értelemben; a faji jellegzetesség meg – ha volt ilyen Európában? micsoda? milyen testi jellegzetesség az? – régen elolvadt), nem vágyik védelmező, akol-meleggel csábító zsidó közösségbe, de nem és nem, meg nem tagadná ezt a meghatározhatatlan-értelmezhetetlen, és nyilvánvalóan önmagára vonatkozó jelzőt? Jelző ez? Ha szemernyi identitás-zavar sem löki erre vagy arra? S ha egyre inkább sejti, hogy létezése végső kérdéseit – reménytelenül és kényszerűen persze – ebben a fogalomban leli meg: zsidó. *Nekem* mi az? én mit mondok rá magamnak? Kívülről ugyanis nem várhatok semmit: berzenkedem, ha bármilyen előjellel, értéktartalommal zsidónak mondanak, akkor is, ha negligálják zsidóságot. Nem találkoztam még soha értelmes, érvényes meghatározással – és rossz előérzet gyötör: értelmes lehet-e, ha az ember újra és újra nekimegy létezése paradoxonának. Mintha cella falának vetné magát.”

A dilemma évezredek óta jelen van a nyugati kultúrában, ami mellett aligha mehet el közömbösen egy önmagára valamit is adó ember, függetlenül attól, hogy személy szerint voltak-e valaha zsidó felmenői vagy nem.

Slavoj Žižek egyik szellemes példázatában remekül illusztrálja a specifikus nehézséget, hogy miért is tűnik szinte lehetetlen vállalkozásnak a „zsidó-lét” meghatározása. Vegyük szemügyre először azt a verziót, hogy milyen egy elszánt antiszemitéval folytatott vita. „A zsidókat valójában csak a pénz érdekli – mondja az antiszemita. – Valójában egész életüket a meggazdagodás szándéka mozgatja.” – „De ez színtiszta ostobaság! – replikázunk. – Hiszen rengeteg zsidó ember akad, aki egész életében szegény volt, mint a templom egere, és nem érdekelt más, csak a tudomány vagy a művészet...” – „De a zsidók mindig fel akarják forgatni a társadalmi rendet; forradalmakat robbantanak ki, hogy utána ők irányíthassák az egész a világot.” – hangzik az antiszemita következő „érve”. – „Csakhogy ez is hamis általánosítás. Ha valaki kicsit is utánanéző, rögtön világossá válik számára, hogy a zsidó emberek jelentős része mindig is konzervatív eszméket vallott a történelemben, és

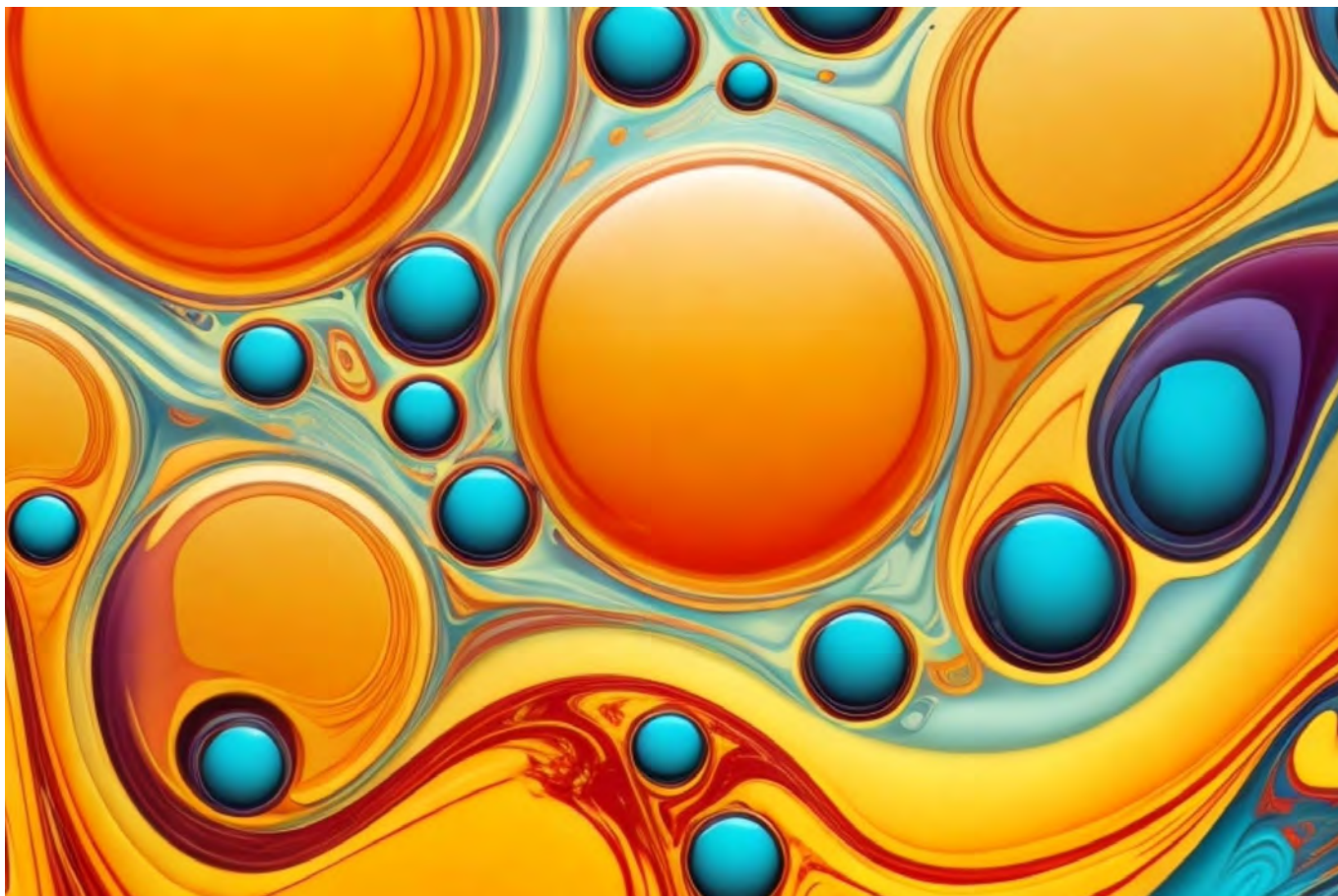
vall napjainkban is. Nekik aztán végképp semmi közük sincs a forradalmi eszmékhez. Éppen ellenkezőleg: foggal-körömmel ragaszkodnak a tradíciókhoz” – hangzik válaszuk. Majd antiszemita ismerősünk újabb és újabb, a zsidókat stigmatizáló „érvel” áll elő, ezeket persze könnyedén lehet cáfolni. És amikor már végképp kifogyott az „érvekből”, a vitát rendszerint így zárja: „Akkor is! A zsidóban van valami *zsidós.*”

a paradoxon fordítottja

Most nézzük a paradoxon fordítottját, mondja Žižek. Tegyük fel, hogy valaki, aki nem született zsidónak, arra az elhatározásra jut, hogy – az izraelita vallás felvételével – belép a zsidó

közösségbe. Ez nem lehetetlen vállalkozás, noha kétségtelenül jóval körülményesebb, mint a katolikus vagy a református egyház tagjává lenni. De ha valaki elszánt, elvégzi az egy vagy két évig tartó felkészítő „tanfolyamokat”, továbbá részt vesz a zsidó közösség életében, azaz nyilvánvalóvá teszi, hogy nemcsak kósza ötlet, hanem őszinte eltökéltség munkál benne, felvételt nyerhet az egyházba. A folyamat utolsó stációjára, hogy egy (vagy talán két) rabbi alaposan megvizsgálja ügyét, és a végén megállapítja: „Ebben az emberben van valami *zsidós.*”

Vagyis, mondja, a szlovén filozófus, mindkét esetben – akár a kizárás, akár a befogadás szándéka mozgasson – ugyanaz a végkövetkeztetés: valamilyen, racionálisan megfejtethetetlen, „paradox összetevőbe” ütközünk e különös identitás meghatározása során. Az európai zsidóság kétezres éves történelmében újra és újra felszínre bukkan ez a paradoxon – a maga ugyancsak ellentmondásos következményeivel együtt.

Erről a paradoxonokkal terhelt történelemről plasztikus képet fest Edgar Morin (eredetileg Edgar Nahoum), a francia filozófia „nagy öregje”, aki közel húsz évvel ezelőtt *A modern világ és a zsidókérdés* címmel könyvet publikált. [2] (Egyébként Morin több értelemben is méltó a „nagy öreg” jelzőre. Eddig legalább ötven könyvet publikált a tudományfilozófia, az antropológia, a nevelésfilozófia, az európai identitás és a szellemtudományok sok más területének kérdéseiről. És idén nyáron tölti be 103. életévét, amivel valószínűleg életkori rekordot dönt korunk világszerte ismert filozófusainak körében.)

Morin könyve első részében (*Zsidók, Keresztények, Zsidó-Pogányok*) felvázolja a zsidó nép történetének első nagy szakaszát, a kereszténység megszületésétől a korai felvilágosodásig. Kétségtelen, a francia filozófusnak van mire támaszkodnia, hiszen az utóbbi kétszáz évben egy sor jelentős filozófus mutatott különös érdeklődést az úgynevezett „zsidókérdés” iránt (Karl Marx, Werner Sombart, Max Weber, Jean-Paul Sartre, hogy csak a legfontosabb neveket említsem). Morin könyvéről írott kritikájában Jacques Gutwirth helyesen mondja, hogy eredetisége elősorban a zsidó

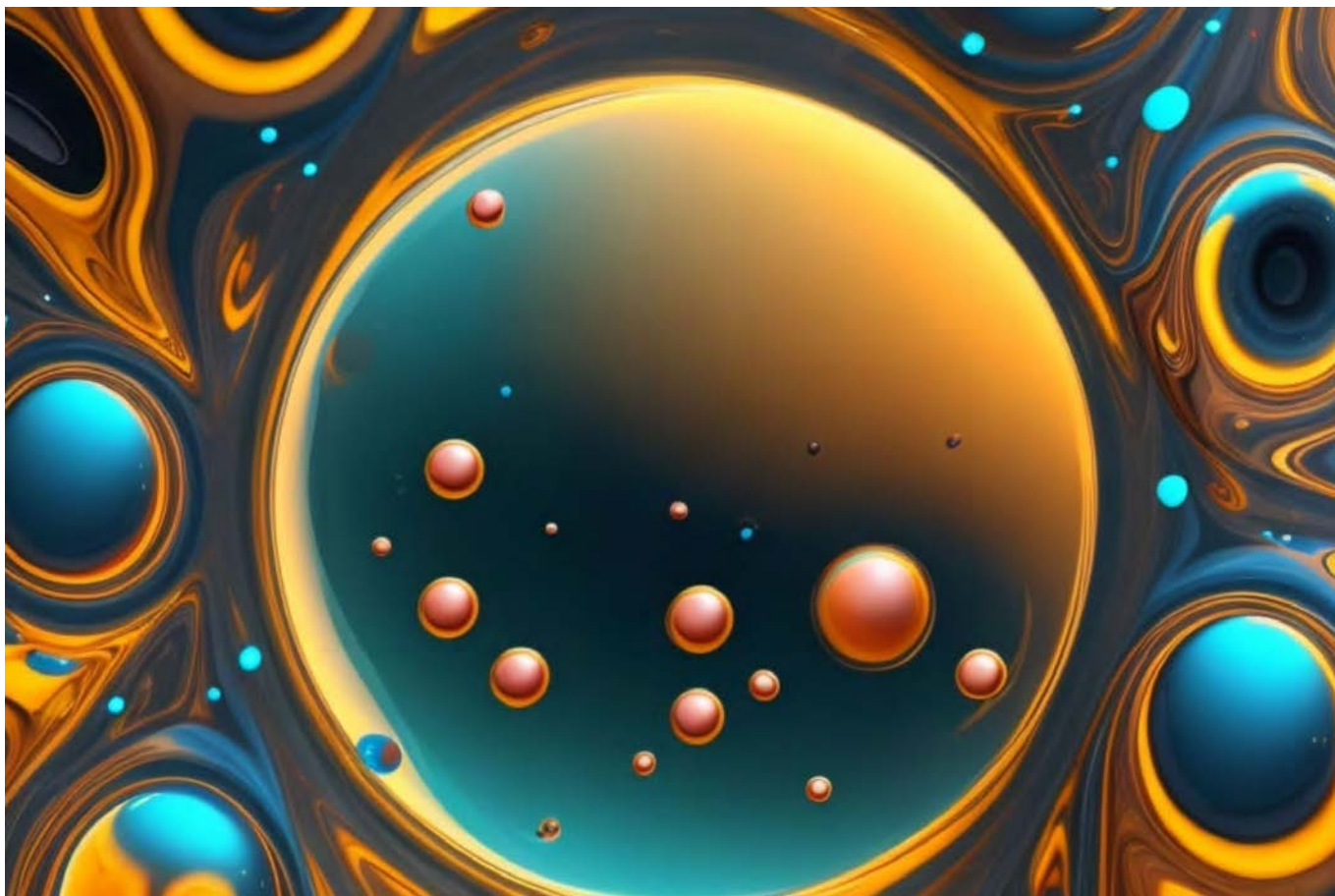
identitás történelmileg folyamatosan változó formáihoz kapcsolódó elemzésekben jelenik meg. Vagyis Morin nemcsak a zsidóellenesség (antijudaizmus, anticionizmus, antiszemitizmus stb.) történeti alakváltozásait vizsgálja, hanem a zsidó (*juive*) és a nem-zsidó (*judéo-gentil*), azaz a pogány-zsidó, keresztény-zsidó, vallási tekintetben közömbös zsidó stb. identitás ugyancsak összetett problematikáját is bemutatja. [3]

önmagába záruló judaizmus

A történet elején – azaz a kereszténység államvallássá válását követő évszázadokban – az antijudaizmus alapvetően „elvi”, azaz teológiai jellegű

volt. Idővel a „vallási alapokon nyugvó” zsidóellenesség fokozatosan „népies” formákat öltött, és „Mózes kiválasztott népének” újabb és újabb diszkriminációkkal kellett szembesülnie: fokról fokra a világ szinte minden bajáért őket tették felelőssé. A kirekesztés e két változata (azaz a teológiai és a világi) egymást erősítette, így a zsidók és a nem-zsidók elkülönülése általánossá vált Európában, kivéve Spanyolországot és Portugáliát. A keresztény világban csak kivételes esetben engedélyezték a vegyes házasságokat, és a két közösség közötti kulturális kapcsolatok is egyre ritkábbá váltak. Mózes vallása, amely az isteni kiválasztottság privilégiumával ruházta fel a zsidókat, csak tovább fokozta az izraelita vallás zártságát, amely ugyancsak tisztátalannak tekintette a „pogányokat” (elsősorban a keresztényeket), és szintén ellenezte a vegyes házasságokat. Valójában a zsidó nép túlélésének titkát is ebből a furcsa ’hurokból’ kiindulva lehet megérteni, mondja Morin, amelyben az önmagába záruló judaizmust valójában az antijudaizmus tartotta életben hajdanán, és tartja életben napjainkban is. [4] A kölcsönös kirekesztési gyakorlat „paradox következménye” volt, hogy a különféle foglalkozásoktól eltiltott zsidók olyan tevékenységek felé fordultak, amelyekről meg éppen a keresztények voltak eltiltva (kereskedelem, pénzügyi szolgáltatások stb.). Ezekből a foglalkozásokból átlag fölötti jövedelemre lehetett szert tenni, ez okot adott a világi antiszemitizmus megerősödésére, és a zsidóságot egyre inkább a „pénzzel” azonosították. Másrészt a többletjövedelmet idővel az emancipáció eszközéül is fel lehetett használni.

Ma már szinte hihetetlennek tűnik, de a tizedik és a tizenötödik század között az Ibériai-félszigeten volt a legkevésbé érezhető a zsidók diszkriminálása. Európának az iszlám uralomhoz tartozó vékony szeletében az arabok, a zsidók és a keresztények viszonylagos harmóniában éltek. Az arab kultúra a hellén és a zsidó örökséget is magáénak tekintette, ami jelentősen hozzájárult a tudományok, különösen a matematika, a filozófia, az asztronómia és a medicina látványos fejlődéséhez. A zsidó filozófus és teológus, Maimonidész először arab nyelven írta meg a *Tévelygők útmutatója* című munkáját, és csak később fordította le héberre. A zsidó kultúra kreatív teljesítménye jótékony hatással volt az iszlám és a keresztény vallású közösségek életére is. Az is igaz, hogy a különböző vallású közösségek között termékeny együttműködés először nem is a mórok által birtokolt területen, hanem Spanyolországban tört meg, ugyanis az 1391-es hatalmas méretű zsidópogrom – száz évvel az inkvizíció előtt! – arra kényszerítette a zsidóság egy részét, hogy áttérjen a keresztény hitre. Az áttért zsidókat *conversosnak* vagy *marranónak* hívták, és a helyzetük nemigen változott, mert eztán azzal vádolták őket, hogy csak a látszat kedvéért vették fel a kereszténységet. Hosszabb távon tehát az *áttértek* sem mentesültek a diszkrimináció egyre agresszívebb megnyilvánulásaitól, amíg végül 1492-ben többségüket elűzték Spanyolországból és Portugáliából, illetve az akkoriban spanyol uralom alatt álló Szicíliából. [5]

Közép- és Észak-Itália, Franciaország, Hollandia viszont tárt kapukkal várta az elűzött zsidókat. A reneszánsz szellemisége ugyancsak elősegítette a zsidó és a keresztény kultúra közötti termékeny kommunikációt és az ozmózis erősödését. Egy ideig még a protestáns felekezetek színre lépése is jelentős mértékben előmozdította a vallási tolerancia erősödését. Franciaországban – az ugyancsak *marrano* felmenőktől származó – Montaigne munkái a racionalitás és a tolerancia üstököseként jelentek meg a vallásháborúk keltette hisztérikus gyűlölet közegében. Étienne de La Boétie felmenői ugyancsak a keresztény hitre áttért zsidók voltak. Valószínű, hogy Montaigne *Esszéinek* egyik fontos fejezete (*A kannibálok*) a „multikulturalizmus melletti érvelés” legelső példája az európai kultúrában. Az európaiak által felfedezett és gyarmatosított természeti népek, például az amerikai indiánok, nem rosszabbak, mint mi vagyunk, írja Montaigne. Sőt, sokszor inkább nekünk kellene megtanulnunk tőlük, hogy mit jelent az erkölcsös magatartás. (Semmiel sem erkölcsösebb az elfogott ellenséget megkínózni – ahogy azt az európaiak teszik –, mint a halott ellenséget megenni, amire állítólag az amerikai indiánok szolgáltak példával.) Edgar Morin szerint nemcsak

Las Casas, hanem Miguel de Cervantes is a „poszt-marranók” közé tartozott. A modern regényirodalom megteremtőjének zsidó származása nagyon valószínű, aminek híres regényében még nyelvtörténeti „bizonyítékai” is vannak. [6]

Morin szerint a „marranizmus” a komplex-identitás egyik legszebb példája a történelemben, amelyben tág lehetőség nyílik az egymástól eltérő „önazonosságok” békés egymás mellett élésére. Az egyik szereplő többet, a másik kevesebbet őriz meg a felmenői által ráhagyományozott örökségből, és maga dönti el, milyen irányba viszi tovább a saját és utódai életét.

szabálygyűjtemény

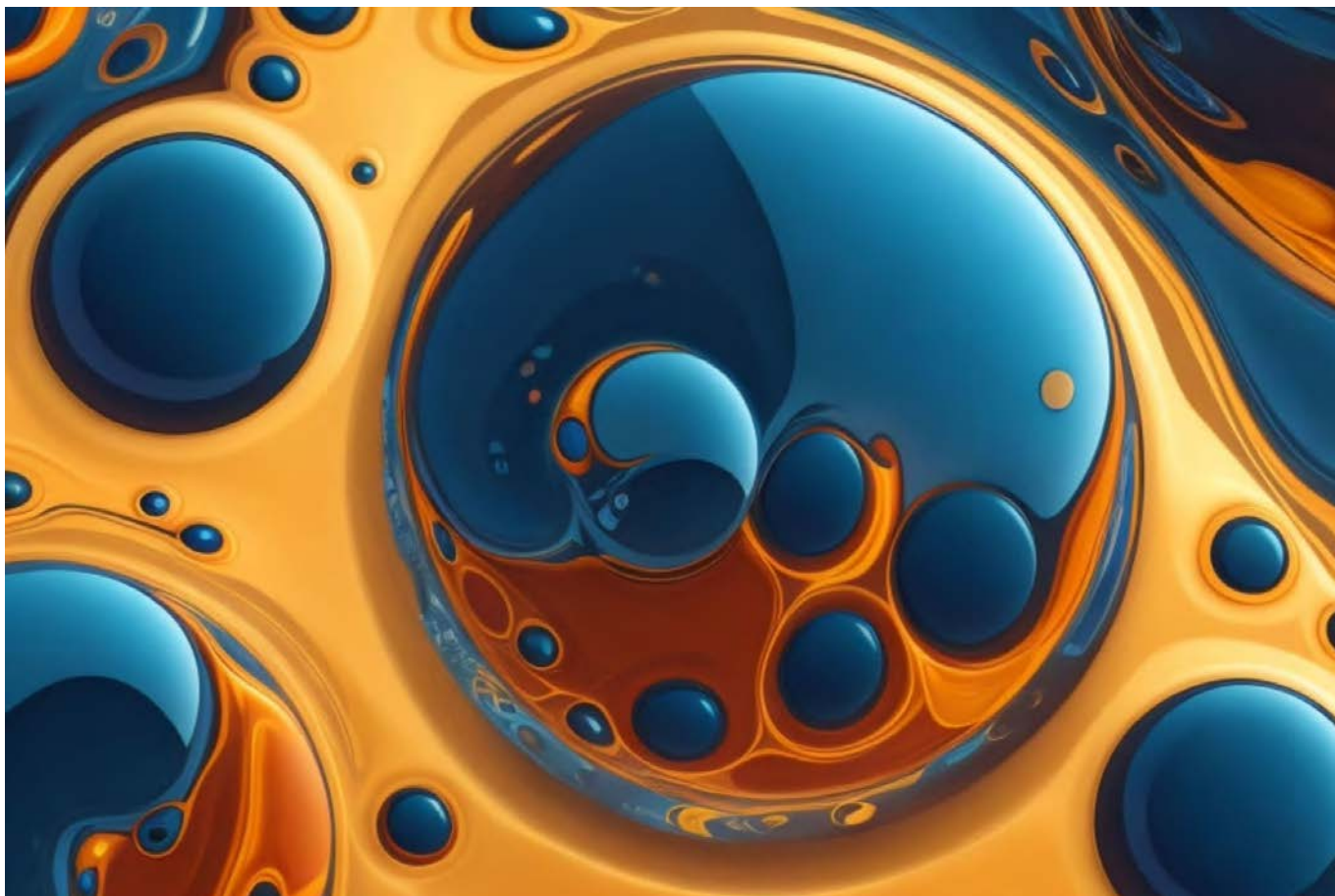
Közismert, hogy a felvilágosodás filozófiai univerzalizmusa sok szempontból elősegítette az európai zsidók sikeres emancipációját, viszont újjáélesztette – és úgymond „racionális érvekkel” gazdagította – a korábbi antijudaista előítéleteket. Kant *A vallás a puszta ész határain belül* című munkájában írta, hogy a judaizmus nem is igazi vallás, hanem valamiféle „házirend” vagy „Tudni illik, hogy mi illik” szabálygyűjtemény, amelyből hiányzik a valódi transzcendencia. Igaz, Kant az összes történelmi egyházat kizárólag abból a szempontból értékelte, hogy azok mennyire felelnek meg a „tisza észvallás” normáinak. Valamilyen pozitivitás persze minden történeti vallásban megjelenik, állítja Kant, így az izraelita vallásban is. Miként a jeruzsálemi filozófus, Yirmiyahu Yovel írja: „A kanti logika szerint *bármilyen* törvényi elem megléte egy vallásban még nem elegendő ok, hogy *teljességgel* visszautasítsuk annak morális értékét. Kant evolucionista sémája minden vallás mélyén felfedez valamilyen rejtett morális racionalitást, és mivel minden vallás történeti, ezért bizonyos mértékben statutarisztikus (azaz törvényi elemeket magában foglaló) képződmény is. Ezért nincs okunk a zsidó vallás mélyén rejtőző erkölcsi értéket sem visszautasítani azon az alapon, hogy ebben talán több szabály található, mint a többi vallásban.” [7]

Fejtegetése végén Kant mégiscsak arra a következtetésre jut, hogy a zsidó vallás kivételes, mert képtelen a fejlődésre, azaz nem hajlandó a felvilágosult kor racionális világképéhez igazodni. Furcsának tűnik ez a „felvilágosult” kanti dogmatizmus, már csak azért is, mert a königsbergi filozófus baráti kapcsolatokat ápolt Moses Mendelssohnnal, a német felvilágosodás egyik legszimpatikusabb alakjával, aki a

tudományos munkásságában és a magánéletében is hihetetlen erőfeszítéseket tett, hogy a felvilágosult ész „egyetemesen érvényes” normái iránt érzett őszinte meggyőződését, illetve az abból fakadó polgári kötelezettségeket összhangba hozza a soha meg nem tagadott (és természetesen specifikus viselkedési mintákat magában foglaló) zsidó identitásával. Ez látszólag nem is tűnt megoldhatatlannak, írja Yirmiyahu Yovel, mivel „(...) a német *felvilágosodás* – ellentétben a jóval radikálisabb francia *Lumières*-rel – nem feltétlenül állt szemben a vallási igazsággal, a lehetőségekhez képest igyekezett a hittételeket is racionalizálni.” [8] Ráadásul az erősödő vallási tolerancia fokozatosan kiterjedt a zsidó felekezetre is. A porosz fővárosban élve Mendelssohn egyszerre volt aktív tagja az ottani zsidó közösségnek, illetve a progresszív értelmiségieket tömörítő egyesületeknek. A lényegét illetően ugyan azonosult Kant – Horatius nyomán született – jelmondatával: „Merj a magad értelmére támaszkodni! (*Sapere aude!*)”, de nem adta fel meggyőződését sem, hogy a konkrét történelmi körülményekből fakadó és egymástól eltérő „részigentitásokkal” megáldott (vagy éppen sújtott) embereknek hosszú utat kell megtenniük, amíg pusztán csak az értelem erejére támaszkodva élhetik mindennapjaikat. Mendelssohn *ceremoniális* törvényeknek nevezte a különféle vallásfelekezetek által kimunkált specifikus életvezetési normákat, amelyek gyakran szembe kerülnek a felvilágosult „észvallás” egyetemesen érvényes törvényeivel. [9] Egy napon – valamikor „a távoli jövőben” – talán majd minden ember az észvallás szabályainak szellemében élheti életét, de egyelőre el kell fogadnunk a kemény valóságot: mindannyiunknak identitáskonfliktusokkal terhelt életet kell élnünk. Mendelssohn a személyes életében is számos alkalommal megtapasztalta, hogy „részigentitásai harmonizálása” olykor megoldhatatlan feladat elé állítja. 1783-ban a berlini *Szerda Társaság* tiszteletbeli tagjává választotta Mendelssohnt. Ez nagy tisztességet jelentett egy zsidó embernek, ugyanis ebben a huszonnégy tagból álló társaságban a „berlini értelmiség krémje” foglalt helyet. Voltak közöttük költők, színházi emberek, orvosok, állami tisztviselők stb. A társaságban élénk viták folytak a kor nagy kérdéseiről, kiváltképpen arról, hogy miképpen lehetne a legjobban meghatározni a felvilágosodás fogalmát. A rendszeresen ülésező tagok közös lakmározásokkal ellensúlyozták a filozófiai viták absztrakt és száraz tematikáját. Ám a részvétel a közös ebédeken vagy vacsorákon megkövetelte volna Mendelssohntól is, hogy hátat fordítson a zsidó étkezés szigorú

törvényeinek, és azt az ételt egye, amit a többiek. Erre viszont volt nem hajlandó, inkább visszavonult valamelyik sarokba, és megvárta, amíg a többiek befejezik a falatozást. Valószínűleg nem jelentett kellemes élményt számára ez az „önkéntes száműzetésben” töltött néhány óra, még akkor sem, ha a többiek pontosan tudták, mi húzódik meg a filozófus sajátos „különködésének” háttérében. Más esetekben viszont Mendelssohn identitásának „felvilágosult és polgári” oldala bizonyult erősebbnek, például amikor határozottan ellenezte a konzervatív gondolkodású rabbik törekvését, hogy a zsidó gyerekek héber betűkkel átírt szövegeken keresztül ismerjék meg a német írók és költők munkáit. Tulajdonképpen utólag (és külső szemlélőként) el kell ismerni, hogy Mendelssohn a lehetőségekhez képest rendszerint a lehető legbölcsebb döntéseket hozta: arra a józan álláspontra helyezkedett, hogy mi, földi halandók, mindig ilyen vagy olyan történelmi kontextus keretei között élünk; egyszer az egyik, máskor a másik identitásközösség szabályait érdemes követnünk.

[10] És bizony, a helyzet úgy néz ki, hogy az erős korlátok közé szorított e világi létezés csak hozzávetőleges érvényű döntéseket tesz lehetővé, és majd az Isten (vagy valamilyen Legfőbb Lény, végső esetben maga a „történelem”) utólag megítéli, helyesen döntöttünk-e vagy sem... Az a legfontosabb, hogy egyik részidentitás se kerüljön hegemón pozícióba, vagy legalábbis ne mindig mások mondják meg nekünk, mikor döntünk helyesen, és mikor nem.

Bármennyire furcsának tűnik, de a felvilágosodás szelleme nem akadályozta meg a zsidóellenesség ilyen vagy olyan változatának újjászületését Európában. A Kant utáni nemzedék legjelentősebb német gondolkodóinál gyakorta megjelentek az antijudaizmus „racionalista” változatai. Yirmiyahu Yovel alaposan megvizsgálja Hegel fiatalkori írásait, amelyek a valláselmélet és vallástörténet kérdéseit boncolgatják, kizárólag a „tisza ész” és a „krisztianizmus” egyetemes szempontjait érvényesítve. Hegel álláspontja felől a zsidó vallás és a zsidó identitás végképp deficitesnek és idejétmúlnak bizonyult, és a felismert történelmi szükségszerűség is azt diktálja, hogy az emancipálódott zsidóság feloldódjon az őket befogadó nemzetek kultúrájában. ^[11] A Hegel-monográfusok többsége szerint a német filozófus „érett korszakaiban” felhagyott ifjúkori antijudaizmusával. Yovel viszont arra hívja fel az olvasó figyelmét, hogy Hegel még az úgynevezett berlini korszakában (az ezernyolcszázhuszas években) sem adta fel korábbi meggyőződését. Ekkor már inkább politikai szempontból bírálta a judaizmust, és azt állította, hogy egyszerre

teokratikus és antipolitikai hitvallás, amely nem képes a törzsi gondolkodásmód határain túllépni, és a családot tekinti mindenek alapjának. „Következésképpen hiányzik belőle a valódi politikai karakter.” [12]

A közhiedelemmel ellentétben Nietzsche teljesen másképpen látta a zsidóság történelmi szerepét és lehetséges jövőjét. Nietzsche szenvedélyes *anti-antiszemita* volt, és nagy jövőt jósolt az európai zsidó diaszpórának. [13]

zsidós tulajdonságok

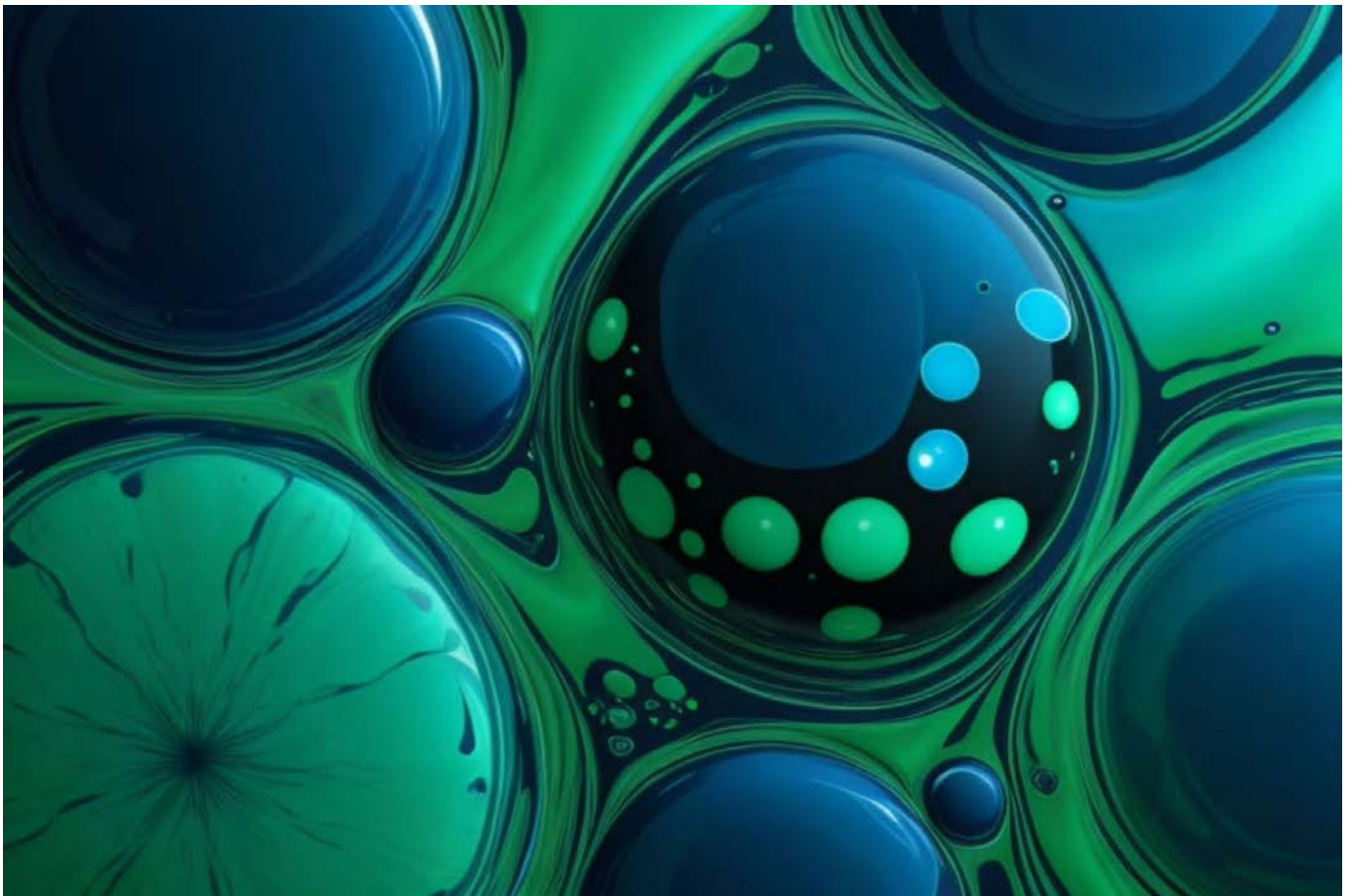
Legalább ennyire összetett a radikális baloldali vagy marxista színezetű antiszemitizmus problematikája, amiről egyre többet hallunk az utóbbi évtizedekben. Sokak szerint az „ősbűnt”

maga Marx követte el, aki fiatalkori írásaiban nem túl hízelgő megjegyzéseket tett az ún. „zsidó szellemről” vagy „zsidó mentalitásról”. Leginkább az 1844-ben *A zsidókérdéshez* címmel Párizsban megjelent írására hivatkoznak, amelyet azóta is sokan csak „antiszemita pamfletként” emlegetnek. Robert Misrahi a múlt század hetvenes éveiben *Marx és a zsidókérdés* című kétszázötven oldalas könyvében egyenesen a 19. század „legnagyobb antiszemitájának” nevezte Marxot. [14]

Egyébként a török-zsidó emigráns felmenőkkel rendelkező Misrahi alapos felkészültségű tudós, számos értékes könyvet publikált Spinoza filozófiájáról, és hosszú ideig Jean-Paul Sartre legszűkebb baráti köréhez tartozott. Misrahi több könyvéből én is sokat tanultam. Mégis úgy vélem, Marxról szóló könyve elfogult és számos igazságtalan váddal fűszerezett. Az valóban tény, hogy Marxnak ebben a korai írásában a zsidóság fogalma nem éppen hízelgő szövegösszefüggésekben jelenik meg: a zsidót az önzés, a haszonszerzés, a kufárkodás jellemzi, illetve a pénz mindenek fölötti imádata, így válik a magántulajdonon alapuló társadalom ideáltipikus képviselőjévé. Marxot a zsidóság emancipációja sem igen foglalkoztatja, mert szerinte a valódi kérdés, hogy miként lehet az egész emberiséget felszabadítani a kapitalista kizsákmányolás alól. Misrahi nagy jelentőséget tulajdonít a ténynek, hogy Marx nemcsak a tőkésosztály tagjait ruházta fel „zsidós tulajdonságokkal”, de a munkásosztály egészét is! Hiszen a munkásoknak ugyanúgy nincs hazájuk, gyökértelenek és kozmopoliták, mint a tőkésék. Csakhogy amíg a burzsoázia szelleme a kizsákmányolás fenntartásában érdekelt, a munkásság kozmopolitizmusa (ami

később internacionalizmussá „nemesedik”) az egyetemes emancipációt, a kizsákmányolásmentes társadalom megteremtését célozza. De ha Misrahinak igaza van, a modern, szociológiai összetevőit tekintve végletesen leegyszerűsödött ipari társadalomban előbb-utóbb „mindenkiből zsidó lesz”, vagyis a tőkéseket és a munkásokat is zsidóknak kell tekintenünk – de akkor mi értelme antiszemitizmusról beszélni? [15]

Véleményem szerint inkább azoknak az elemzőknek van igazuk, akik Marx írásában a „zsidóság” kifejezést metaforának tekintik (azért ismerjük el: nem szerencsés metafora), amely eszköz az általában vett kapitalizmus költői leírására. [16]

Úgy gondolom, Misrahi interpretációjával szemben inkább Edgar Morin megközelítése érvényes. Morin szerint az ifjú hegelianusok, azaz Max Stirner, Bruno Bauer és kiváltképpen Marx korántsem az antiszemitizmus megújításán fáradoztak, hanem a „forradalmi racionalitás” szellemét megpróbálták egyesíteni valamiféle misztikus-vallási inspirációval, amely a proletariátusban fedezte fel az új Messiást, aki

végső harcot hirdet a kapitalizmus sötét erői ellen. Ez az harc valószínűleg apokaliptikus méreteket ölt, de a küzdelem végén a világosság erői győznek, és ez a győzelem az eljövendő szocialista társadalomban ölt testet. [17]

A huszadik század európai történelmének legszégyenletesebb eseménye, a holokauszt radikálisan átalakította a zsidóságról zajló vitákat. Innentől minden, a zsidó identitást negatív jelzőkkel illető megszólalásra sokkal inkább oda kell figyelniünk, mint korábban. A trauma minden fél számára feldolgozhatatlan. Sajnos, a „mindenütt jelenlévő és fenyegető zsidó” szellemtől rettegő antiszemita pszichopatológia után megjelent egy ezzel ellentétes rögeszmés pszichopatológia is, amely mindenütt és mindenben az antiszemitizmust véli felismerni. „Céline groteszk delíriumára, aki mindenhol a zsidót látta megjelenni, ellentétes téveszme volt a válasz.” Voltaképpen ezek a groteszk és mindent elsöpörni képes delíriumok egyértelműen jelzik az intellektuális pusztítást, amit a zsidók kétezer éves megaláztatásának és üldözésének mentális „interiorizációja” okozott, és amely minden oldalon kimutatható. A náci népiirtás valóban széles árkot ásott a zsidók és a nem zsidók között. Sokan éppen ezután fedezték fel magukban identitásuk addig rejtőzködő összetevőjét. Morin idézi Kertész Imrét, hogy „én a zsidóknak ahhoz a típusához tartozom, akik kizárólag a holokauszt óta léteznek (...). Mi tehát nem zsidók voltunk, hanem zsidókká lettünk.” [18] A Kertész megfogalmazta identitás-paradoxon a probléma lényegére tapint. A holokauszt után hiába okoskodunk, hiába olvasunk el száz és száz elemző tanulmányt, meghallgathatjuk a túlélők személyes visszaemlékezését, végigjárhatjuk az Auschwitz-Birkenau múzeum és emlékhely „kiállításait”, mégsem értjük az egész borzalmat.

kollektív emlékezet

De látni kell, hogy Auschwitz a szekularizált zsidó identitáson belül is mentális szakadékot hozott létre. Számos, korábban tökéletesen elvilágiasodott zsidó most buzgó nacionalista lett, és felszínre tört identitásának „tudatalattiba” száműzött összetevője – a maga pozitív és negatív következményeivel együtt. Ez az identitáselem magában foglalta a zsidóközösség múltban elszenvedett sérelmeinek kollektív emlékezetét, amelyben a holokauszt borzalmi állnak az első helyen. Ez a „fekete lyuk” mélyen bevésődött a szekularizált

zsidó identitásba is, és súlyos zavarok forrásává lett. Idővel a világi gyökerű antiszemitizmus és keresztény antijudaizmus hanyatlása talán lehetővé tette volna ennek a fekete lyuknak a betömését, írja Morin. De Izrael állam megsemmisítésének veszélye – kiváltképpen az 1946 és 1967 közötti időszakban – sok szekularizált zsidót arra készítetett, hogy a külső erők által folyamatosan fenyegetett második „varsói gettóként” tekintsen új hazájára. „Ettől kezdve kialakult egy zsidó-centrikus etika, amely fent kívánta tartani az elkülönülést a nem zsidóktól. S ez a zsidó-centrizmus folyamatosan Auschwitzra hivatkozik. Ezen túlmenően egyfajta büntényként tekint az asszimilációra. Az izraeli egészségügyi miniszter, Nissim Dahan 2000 decemberében mondta: „Nem a holokausz, hanem az asszimiláció a legnagyobb katasztrófa a zsidó nép jövője számára.” Vagy Golda Meir a hetvenes években: „Egy nem zsidóval házasságot kötni nem más, mint tovább növelni a hatmillió elpusztított zsidó számát.”

[19]

Természetesen régóta jelen van az ezzel ellentétes felfogás is, amely a tradicionális zsidóidentitás teljes (és önkéntes) felszámolásával szeretne az antiszemitizmus különféle változatainak véget vetni. Könnyen belátható – mondják a felfogás hívei –, hogy ha már nincsenek zsidók, antiszemitizmus sincs (habár ez korántsem biztos). Pár évvel ezelőtt Franciaországban újra kiadták Marx Károly *A zsidókérdéshez* című írását. A kommentárban az algériai zsidó származású, a marxizmus úgynevezett „trockista” változatát követő Daniel Bensaïd – Edgar Morinhez hasonlóan – ugyancsak azt vallja, hogy akik a zsidóság „ontológiai szingularitását” hirdetik, állításukkal egyszersmind legitimálják az antiszemitizmus legelső posztulátumát, hogy a zsidók minden más embertől különböznek. ^[20] Trockij és Bensaïd viszont úgy érvelnek – mintegy Hegel és Marx gondolatait folytatva –, hogy az antiszemitizmussal akkor lehetne végképp leszámolni, ha a zsidóság feladná ősi kultúráját (és hagyományos nyelvét, a jiddist) és teljesen feloldódna az őket befogadó országok kultúrájában. A tökéletes asszimiláció számára persze csak a szocialista társadalom képes ideális keretet biztosítani, mondják a régi és az új trockisták.

Én viszont úgy gondolom, a homogén identitás normatív eszméjéhez ragaszkodás, amely tehát azt ajánlja, hogy „felejtsünk el mindent, amit felmenőinktől örököltünk, és akkor a továbbiakban megszabadulunk a diszkriminációtól”, téves álláspont. S ez nemcsak az ilyen vagy olyan zsidó identitású embertársainkra igaz, hanem bármilyen nemzeti, nyelvi vagy kulturális tradícióval megáldott embertársunkra is érvényes lehet. De mit kell és mit érdemes megőrizni és az utódoknak továbbadni? Levendel Júlia is szinte ugyanezeket a kérdéseket teszi fel: „Mégis mit kellene és lehetne továbbadni? Nem tudom, tovább kell-e adni valamit egyáltalán, vagy inkább felejteni kellene – azt nem! –, hagyni, hogy ismeretté hűljön – de nem hűl! –; nem tudom, végül mintha én is csak kitérnék, hárítanék, hiszen nem azt kérdezed: mi az, hogy 'zsidó', hanem mi az, hogy én zsidó vagyok. Mi az?” Erre a kérdésre nincs univerzálisan érvényes válasz, mert ezt mindenkinek magának kell megtalálnia, mondja Edgar Morin, akinek eredetileg Edgar Nahoum volt a neve, és fiatalon aktívan részt vett a francia ellenállásban. A francia filozófus eredetileg konspirációs célokból vette fel a Morin nevet. De „a későbbiek során is megőriztem az új nevemet, amivel a háború alatt az írásaimat szignáltam. Ezzel együtt ugyanúgy megőriztem a régi

családneveimet is. A könyveim alapján Morin vagyok, de az apám révén Nahoum, amivel azt szeretném kifejezni, hogy az én identitásomnak két összetevője is van.” [21]

címkézések

Igaz, hogy a sok évezredes történelmi hányattatás és diszkriminációs gyakorlat miatt a zsidó identitás esetében minden bonyolultabb – vagy legalábbis annak tűnik –, mint más identitásoknál. Jól érzékelhető ez, ha tekintetbe vesszük, hogy Izraelnek mint önálló államnak a létrejötte a második világháború utáni években milyen sok új elemmel „gazdagította” a valóságos és a képzelt antiszemitizmus-diskurzust. Az egyik tartalmas és tovább gondolásra serkentő munka 2010-ben jelent meg Franciaországban. A könyv *Az én értelmezésem* címet viseli, és egyik fejezete éppen a zsidó identitás, illetve a „különös nemzetállamként” létező Izrael problematikáját vizsgálja. [22] A könyv Alain Finkielkraut és Alain Badiou párbeszédének szerkesztett változata, amelyet Aude Lancelin „moderált”. Alain Finkielkraut lengyel emigráns zsidók leszármazottja, akinek *A képzelt zsidó* című munkája magyarul is olvasható. Fiatalon (a múlt század hatvanas éveiben) még a radikális baloldali diákmozgalmak álláspontját vallotta magáénak, később eltávolodott ezektől az eszméktől és az inkább jobboldalinak tekinthető „új filozófusok” (például Pascal Bruckner, André Glucksmann, Bernard-Henri Lévy és mások) köréhez csatlakozott. Finkielkraut zsidósággal kapcsolatos nézeteit némelyek filoszemitának, mások antiszemitának tekintik, és csak a jóisten tudja megmondani, miféle megfontolások vagy motívumok állnak az efféle címkézések mögött. 2019-ben a párizsi „sárga mellényes” tüntetők felismerték a filozófust, és többen „mocskos cionista” kiáltással támadtak rá a nyílt utcán. Csak a rendőrség segítségével tudott megmenekülni a fizikai bántalmazástól. Pedig Finkielkraut – ellentétben az „új filozófusok” többségével – számos alkalommal hangot adott a sárga mellényes mozgalom iránti szimpátiájának. [23] Badiou-val némileg „egyszerűbb” a helyzet. Ő manapság is a kommunista nemzetköziség eszméjének elszánt híve, illetve a maoista gyökerű 68-as diákmozgalom egyik utolsó mohikánja, aki továbbra is a kapitalista világrend megdöntésén munkálkodik, és az államot – mint alapvető politikai intézményt – a történelem süllyesztőjében szeretné látni. Számára Izrael csak egy

újabb „haszontalan képződmény” a felesleges államok sorában. Badiou – Kant, Hegel és Marx nyomdokain haladva – ugyancsak az univerzalizmus elszánt védelmezője, amelybe nem nagyon fér a nemzeti vagy vallási részidentitások elismerése. Szent Pálról szóló könyvében a zsidó hitet maga mögött hagyó és kereszténnyé lett Pál apostolt „őskommunistaként” ábrázolja, és gyakorta idézi az apostol Galatákhoz írt levelének ismert versét, hogy „nincs többé zsidó, sem görög, sem szolga, sem férfi, sem nő, mert mindnyájan egyek vagytok Jézus Krisztusban.” Gal, (3, 28.) [24]

Valójában nem ilyen egyszerű a helyzet, írja Finkielkraut. Ezt magam is így gondolom, és csak ismételni tudom: az ilyen vagy olyan jellegű homogén identitás – akár kozmopolita, akár internacionalista – abszolút értékéinti tételezése nem jó megoldás. Finkielkraut idézi Hannah Arendt fontos gondolatát: „Mint a férfiak és a nők, akik csak úgy lehetnek egyenlőek, ha egyúttal teljesen különböznek egymástól, az egyes nemzetek is csak úgy léphetnek az emberiség egyetememes történelmébe, ha makacsul

ragaszkodnak ahhoz, amiké lettek. Az a világpolgár, aki valamiféle szuper-eszperantó nyelven beszélve és gondolkodva az egyetemes zsarnokság alatt él, hermafrodita monstrum.” [25]

Az ugyancsak zsidó származású, de tökéletesen asszimilálódott francia filozófus, Raymond Aron írja emlékiratában: „Ha valamilyen különös véletlen folytán megjelenhetnék halott nagyapám előtt, aki Rambervillers-ben a zsidó hagyományokhoz hűen élte mindennapjait, nem kellene szégyenkezniem. Meg tudnám mutatni neki, hogy én ugyan már nem vagyok olyan értelemben zsidó, mint ő, de azért sok tekintetben hűséges maradtam hozzá.” [26] Voltaképpen Levendel Júlia is ugyanezt mondja: „Nem tudom, mi az, hogy zsidó vagyok, de tudom, hogy mire kötelez.”

1. Husserl, Edmund: *A tiszta fenomenológia és a fenomenológia filozófia eszméi*. (Válogatás). In. Hernádi Miklós (szerk.): *A fenomenológia a társadalomtudományban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 45. ↑
2. Morin, Edgar: *Le monde moderne et la question juive*. Éditions du Seuil (Non Conforme sorozat), Paris, 2006. ↑
3. Cutwirth, Jacques: « Edgar Morin, *Le monde moderne et la question juive*. ». *Archiv de sciences sociales des religions*, 2008. avril-juin, URL: <http://journals.openedition.org/assr/1593> 1. ↑
4. Morin, i. m. 26. ↑
5. A zsidók Sziciliából való elűzetésének történetéről lásd La Lumia, Isidoro: *Histoire de l'expulsion des juifs de Sicile*. Éditions Allia, Paris, 2015. (Eredetileg, 1867.), olaszból fordította Michel Valensi. A könyvhöz írott előszóban Gianfranco Sanguinetti idézi La Lumia megjegyzését: "(...) a zsidók Sziciliából való távozásának vesztesége óriási volt; nemcsak tartós szenvedéseket és károkat okozott az országnak, hanem távlataiban kifejezetten halálos sebnek bizonyult. A kereskedelem tönkre ment, szinte a semmivel vált egyenlővé." I. m. 8. A városok csaknem elnéptelenedtek, és Sziciliában lassan természetesnek tekintették, ha az emberek egymás között erőszakos eszközökkel intézik el vitás ügyeiket. Számos kutató még a szicíliai maffia létrejöttét is a zsidóság elűzésével hozza összefüggésbe. ↑
6. Többek között a *Quichotte* név szóeredetét tekintve kapcsolatban áll a héber - francia átírással – *queshot* kifejezéssel, amely az Ószövetségben gyakran az „igazság” szinonimájaként jelenik meg. Lásd Morin, i. m. 47-48. Morin José Faur nevű kutató angol nyelven megjelent, a zsidóság történetét kutató könyvére hivatkozik. ↑
7. Lásd Yovel, Yirmiyahu: *Les juifs selon Hegel et Nietzsche. Le clef d'une énigme*. Éditions du Seuil. Paris, 2001. 46. Angolból fordította Sylvie Courtine-Denamy. ↑
8. I. m. 36. ↑
9. Erről részletesebben írok a *Moses Mendelssohns Antwort auf die Frage: „Was heißt aufklären?”* című esszémben. *Pro Philosophia Évkönyv 2022-23*. Veszprém, (Megjelenés alatt.) ↑
10. „Mendelssohn egész élete arról tanúskodik, mondja Yirmiyahu Yovel, hogy a filozófus minden erejével bizonyítani igyekezett, hogy a zsidók nemcsak képesek befogadni az európai kultúrát, de olykor még erőteljesebben is megjelenítik, mint a nem zsidók.” Yovel, i. m. 48. ↑
11. Hegel radikális judaizmus-kritikája azért sem tűnik következetesnek, mert „racionális énje” mellett létezett egy

„rejtett identitása” is: életének bizonyos szakaszaiban erősen vonzódott a szabadkőműves és más, kifejezetten ezoterikus tanrendszerekhez. Ez az, amit Jacques D’Hondt a német gondolkodó „rejtett vagy titkos oldalának” nevezett. Erről lásd D’Hondt, Jacques: *Verborgene Quellen des Hegelschen Denkens*. Akademie-Verlag, Berlin, 1983. ↑

12. Yovel, i. m. 144. ↑
13. Yovel szerint Nietzsche három szakaszra bontotta a zsidó nép történelmét, illetve vallási identitásának átalakulását. Az első szakaszcsoport az Ótestamentum szövegei tanúskodnak, amelynek „nagyágát” nem győzte csodálni. A következő szakaszt – amelyhez alapvetően kritikusan viszonyult – a Második Templom „szacerdotális” judaizmusában látta megjelenni, és a zsidó-identitásnak ezt az időszakát éppen azért bírálta, mert hitvallásában túl közel került a kereszténységhez. A harmadik korszakot a diaszpóra zsidóság „posztkeresztény” identitásaként írta le, amelynek rövidesen döntő és nagyon pozitív szerepe lesz az „új és életerős Európa” megteremtésében. Yovel, i. m. 204. ↑
14. Misrahi, Robert: *Marx et la question Juive*. Éditions Gallimard, Paris, 1972. ↑
15. I. m. 81–82. Végül soron Misrahi is elismeri, hogy Marxnak ez a két, egymással szemben álló zsidóképe nem empirikus jegyeken nyugszik, inkább csak „fogalmi irányítéként, illetve munkamódszerként” értendő. I. m. 82. ↑
16. Ágh Attila: *A marxi történelemfilozófia kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 277–301. ↑
17. Lásd Morin, i. m. 81. ↑
18. Morin, i. m. 152. ↑
19. Morin, i. m. 153. Nem árt emlékezni, hogy Ben Gurion 1942. december 8-án – amikor már világosan lehetett látni, hogy mi vár az európai zsidóságra! – azt mondta: „Az a katasztrófa, amivel az európai zsidóságnak szembe kell néznie, nem az én ügyem.” Idézi Morin, i. m. 153. Ben Gurion nyilván arra gondolt, hogy ha valaki igazi zsidónak tartja magát, annak már Palesztinában kellene lennie. ↑
20. Morin, i. m. 181. Továbbá Marx, Karl: *Sur la Question juive*. Édition la Farbrigue, Paris, 2006. ↑
21. Morin, i. m. 114. Jól jellemzi a német megszállók ellen küzdő francia ellenállás zűrzavaros ideológiai hátterét, hogy a kommunista párt által irányított partizánok körében is általános volt az antiszemita meggyőződés. Morin beszámolója szerint 1943-ban „(...) Pommier elvtárs, a központi bizottság egyik delegáltja azt mondta Morin elvtársnak, hogy 'a zsidók nem olyanok, mint mi vagyunk.' Ez a mondat természetesen nem jelenthet mást, mint hogy a 'zsidókat, mivel ők mások, ki kell zárni 'közülünk'.” Morin, i. m. 112. ↑
22. Badiou, Alain / Finkielkraut, Alain: *L'explication. Conversation avec Aude Lancien*. Lignes, Paris, 2010. ↑
23. Ellentétben Pascal Brucknerrel, aki Macron elnököt arra kérte, hogy keményebb eszközökkel lépjen fel ezzel az „anarcho-fasiszta csöcselékkel” szemben. Lásd Paoli, Guillaume: *Soziale Gelbsucht*. Matthes & Seitz, Berlin, 2019. 147. ↑
24. Badiou, Alain: *Szent Pál. Az egyetemesség apostola*. Typotex Kiadó, Budapest, 2012. Ford.: Csordás Gábor. ↑
25. Badiou/Finkielkraut, i. m. 85. ↑
26. Lásd Badiou/Finkielkraut, i. m. 74–75. ↑

kép | vecteezy.com

Vörös István

EGYETEMSZIGET 8.

2024-05-11 | **VERS, VERSCIKLUS**

90

SOK, SOK, TÚL SOK

Sokat, sokat, túl sokat ír,
mondták neki, amiből megtudta,
hogy sokat, sokat, túl sokat ír,
vagyis megtudta volna,
ha tényleg neki és nem róla

mondják, és szemtől szemben, nem
a háta mögött. Nem
mintha bármit is változtatott
volna, ha tudja, hogy ezt mondják,
mert amúgy is tudta, hogy sokat,
sokat, túl sokat ír. De mi a túl sok?
Neki ennyi kellett a létezéshez, szinte
lélegezni sem tudott anélkül,
hogy sokat, sokat, túl sokat ne írjon,
vagyis csak írjon, amikor kell,
ami nem sok, nem sok, sosem elég
sok, ahhoz, hogy lenni tudjon.
Így ő legalább lenni tudott.
Talán az egyetlen lenni-tudó volt
a bizonytalanok és magabiztosak
között. Mások inkább
nemléttel laktak jól, de nagyon.
Az írás persze burkot vont köré,
elválasztotta a világtól,
és aztán a sok, sok, túl sok
szöveg önmagát is önmagától,
önmagát a világtól, a világot
önmagától. Sok, sok, túl sok
összefüggés mutatkozott meg
megszakadása révén, sok, sok,
túl sok jelenlét az eltűnése révén.

91

AZ ELSŐSZÜLÖTT

Nem az volt a kérdés,
hogy amit ír, mások nem
írták-e meg már, sokkal inkább,
hogy ő maga nem tette-e
meg korábban. De ha meg is tette,
olyan más volt, ahogy egyszer,
mint amikor másszor ugyanazt,
hogy az már nem ugyanaz
volt, így minél többször
ugyanazt, annál többször
egészen mást, míg el nem jutott
a kimondható szélére,
mint a mesebeli harmadik
fiú az Óperenciás-tenger
túlsó partjára, de neki
nem volt bátyja, és ha lettek
volna testvérei, akkor is
ő lett volna az elsőszülött.

A SAJÁT VERSEIDET SE ÉRTED?

Az ízlés, ahogy a birodalom
rohant a pusztulásba, úgy hanyatlott.
Az öregedő tanár szorgalmasan
eljárt a föld alól épp kikerült
egyház immár magabiztos
vasárnapi miséire,
de hétköznaponta Hermészt
várta vendégségbe,
mikor kiült az Akropoliszt
bámulni a teraszra.

Odalent a vásáros tömeg
zsivajgott, néha hitszónokok
hoztak szóba messzi, betegségekkel
terhelt, sivatagokból idesodródott
vallásokat, némelyikük már egy-két
szavával is, melyet meg tudott
érteni a ricsajon át, egész megrémítette.

Ha ilyenkor visszafordult a kilátás
felől, mindig ott találta Hermészt.
Te az ijedtségre jössz?

Minket már soha nem hívnak,
de néha örömet okozhat
a megértésünk.
Aztán ott ragadt egy hétre,
üldögélt egy fotelban,
az öregedő tanár verseit

lapozgatta. Soha nem aludt.
Egy szem szárított fűgét
rágcsált egész nap.

Nekem hiába tetszenek,
azt tudod, ugye? – hárította
el, hogy véleményt mondjon.
A legutolsó közangyal tetszésével
is többet érsz a megváltó
csapatából.

Sose gondoltam volna, hogy
ti istenek, féltékenyek vagytok
egymásra!

Őnekik hála, mi már
egyáltalán nem vagyunk
istenek, így ez nem is
féltékenység, hanem léthiány.
Hát a saját verseidet se érted?
Ugyanez kiolvasható
onnan is.

93

A KAPCSOLATI TŐKE

Bár nem volt semmi
kapcsolati tőkéje, a barátai
azt is lenyúlták. Bájcsvevej
a közös vendégségen,
találkozó megbeszélése
a gőzfürdőbe, hiszen
mindketten imádnak fürdőbe
járni! Pedig az öregedő
tanár tudja, hogy a barátja
inkább rühell, amolyan pogány
szokásnak tartja. Aztán
azok ketten egyre ritkábban
szalasztanak hozzá rabszolgát,
vagy röptetnek postagalambot,

hogy este a szokott sörözőben,
a fürdőről már ne is beszéljünk!
Aztán elkezdik terjeszteni,
hogy egyre fáradtabbak
a dolgai, egyre dologibbak
a fáradságai, ő maga
egyre fáradékonyabb
és dologtalanabb.

A kapcsolatai tőkéből adóssággá
vadulnak, minél több adósa,
annál több haragosa támad.

94

TŐKE ÉS HITEL

Jellemző az is, hogy nem sokkal
az akkor még csak felnőni se kezdő
és korántsem tanár születése előtt
a győzelmébe belebetegedett
birodalomban egy magát bölcselőnek
képzelő képzelgő *Tőke* címen írt
könyvet, míg gyarmattá vált
házájában egy anyai ágon Periklész-,
apai ágon Xerxész-leszármazott
Hitel címen. Csak kölcsön
kell kérni kicsit a birodalmi
valóságismeretből a gyarmati
valósághiánynak, és helyreáll
az egyensúly? Vagy épp
akkor borul fel végleg. A mindenben
megtorpanó tanár tőkéje

kapcsolatokból, hitele
szavahihetőségből állt,
és az is enyészett vészesen.
A két könyvet sokan megvették,
hol az egyikre, hol a másikra
volt divat hivatkozni, de olvasni
egyiket se nagyon bírták,
unalomháló, tévedésháló,
jó szándék kártékony tolakodása.

95

CSAK ÚGY

Bizonyos emberek
bizonyos megfontolásból
érdekelnek. Más emberek
ugyanabból a megfontolásból:

nem. Más megfontolásból

igen. De nem

automatikusan

lesz igenből nem,

nemből igen.

Az érdektelenség

lehet érdekes,

ha az oka érdekel.

Az érdekesség lehet érdektelen,

ha az oka érdekel.

Bizonytalan emberek

bizonytalan megfontolásból

érdekelnek.

Bizonytalan lények

bizonytalan megfontolásból:

szintén. Az érdeklődés

hiánya gyanút kelt,

az érdekesség unalmas.

Az unalom gyanús,

a gyanús érdekel.

Emberek lények,

igen, nem, nem.

Bizonyos lények

nem bizonyos

megfontolásból

érdekelnek, hanem

csak úgy.

96

GÖRBÜLÉS

Először csak azt vette észre,
hogyan görbülnek el
bizonyos pályák. Nem az
erkölcs, mert az úgy hullámzott
körülvöttük, mint a nevetséges
kis sziget körül a tenger,
ahová az egyetemet be-
költöztették, aztán meg
kiköltöztetni igyekeztek.

Vagy régen ki és most be?

Maga a gondolkodás ferdült,
mint gőzben a bot. Az, hogy
mit, miről és hogyan írtak

társai, hogyan gondoltak,
hogyan mertek nem gondolni,
hogyan nem mertek gondolni.

Vagy nem mertek és nem gondoltak?

A görbülő pályákkal együtt
görbült a birodalom, a birodalomból,
mint a túlérett kalászból a
búzaszem, kipotyogott a városa,
a tengerparti gyarmat, a világkitaláló
falucska, görbült minden,
az egyenes utcákon nem lehetett
végiglátni, a lejtők falakká emelkedtek,
a verssorok vége fölfelé tartott,
a háztetők magasan a falak fölött
lebegtek, befújta a szél. A kanyarok
viszont eltűntek, az eddig nyilvánvalóan
gömbölyű Föld kisimult, és úgy tett,
mintha mindig is egy palacsintasütőben
pihent volna.

Vagy nem is volt soha gömbölyű?

Butasági alkonzullá az egyetem
egyik új vezetőjét nevezték ki. Néha
beült az órákra, és ha nem értett valamit,
kanalával kopogott a poharán.
Szépen csöng a butaság szava. Nem
is szó. Zörej, amire kintről sirályok
válaszoltak azonnal.

Vagy a jövőfélelem hangja volt?

97

NEM MINT BOGÁR A BOROSTYÁNBAN

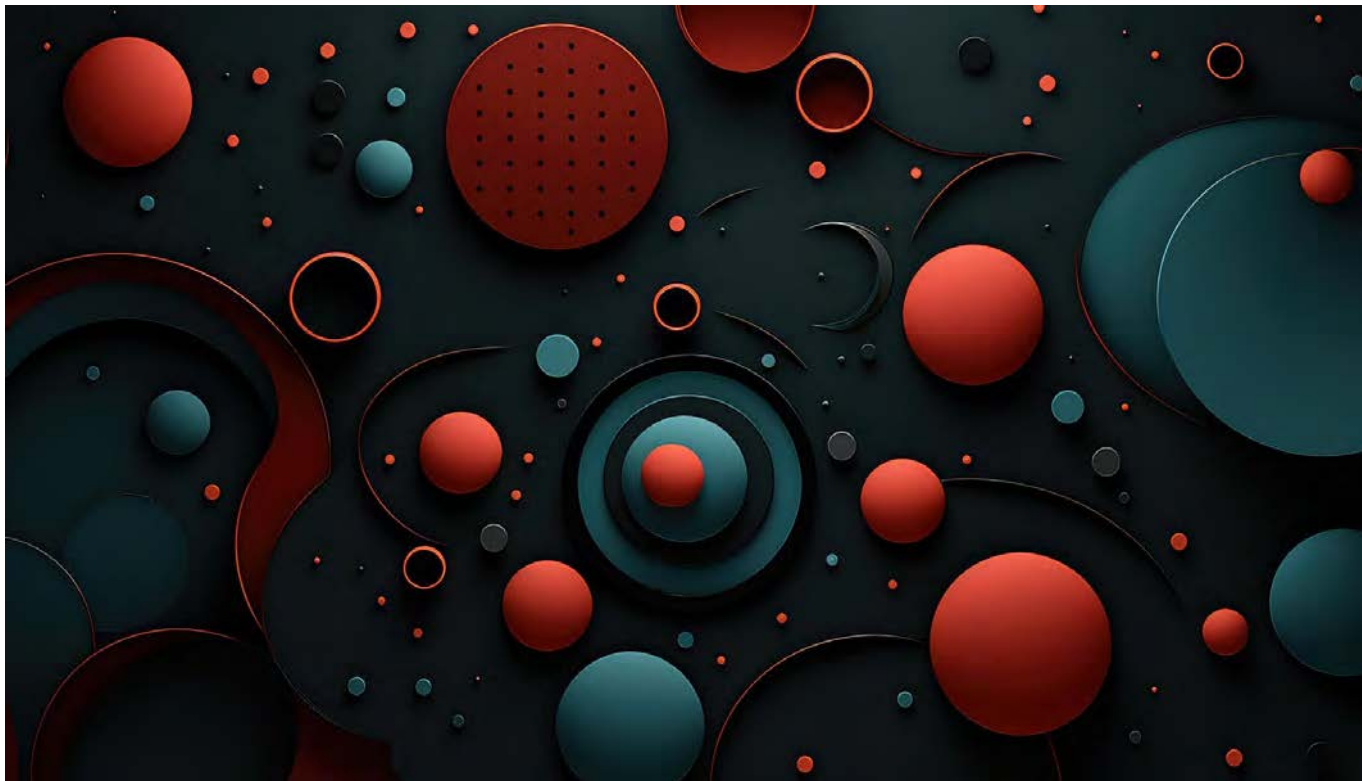
Ezt lehet kérni, de nem lehet teljesíteni – gondolta valamiről az öregedő tanár, aki ugyan kérni képtelen volt, de sok mindent teljesített, magának tett ígéreteket, valami belső kényszer elvárásait. Bár a kultúra, ahogy a birodalom is, düledezett, ő csak építette Hermésről szóló vizsgálódásaival. Verseket is írt görögül, latinul, de maga a vers láthatatlanná vált a verstani munkálkodás miatt. Amit meg akart ragadni, ott volt a versben,

de egyáltalán nem volt olyan
könnyen kivehető, mint a bogár
a borostyánban.

Minél pontosabban rajzolta
föl az elhallgatott dolgok térképét,
és énekelte ki a félrenézett
dolgok kottáját, annál nagyobb
riadalmat keltett, annál többen
menekültek az igazsága elől,
azt hangoztatták, hogy manapság
nem számít, mit írunk, csak az,
hogyan.

Minél színesebben rajzolta föl
egy nemlétező világ térképét,
minél díszítettebben játszotta
a meg sem pillantott dolgok dallamát,
annál több riadalmat keltett,
öregszik, mondták róla egyre
fiatalodó öregek, tanár, mondták róla,
akik sohasem tudtak tanulni.

Ő eredetileg öreg akart lenni,
mire elérte, már késő volt.

98

AZ ÖSSZEFÜGGÉSEK NAGY KÖNYVÉBŐL

Miért kell a filozófiában
verselni, a versben
filozofálni, kérdezte
egy mestere, aki filozófiát
tanított, de verseket írt,
bár a filozófiája száraz
volt, tárgyyszerű, verselése
nyirkos, tárgytalan.
Ő a mesterétől azt tanulta
el, hogy mindent fordítva
csináljon. Amikor tanítani
kezdett, abban a formában,
ahogy a hallgatók várták
volna, rögtön az első órán

szétrombolta a tárgyat,
ha verset írt, azonnal köveket
hordott be a romokból
a szövegbe, miközben
a közmesterek, gondolkodás-
kisvállalkozók, vers- és
gondolatszárítók arról
papoltak, hogy nem fontos,
mit mond, az se, hogy ő, hogy
akárki, főleg nem én, nem fontos,
csak az, hogyan.

Tetszetős gondolat volt,
a kompon is szívesen ült
a nem pontosaknak fenntartott
helyekre. Illetve lent tartott,
mert ezek egy ablaktalan kajütben
voltak a gépház mellett.
Ott aztán úgyis azt írta,
ami és ahogy eszébe jutott.
Mire partra ért, megrettent
attól, amit írt, mert néha titkokat
fecsegett ki az összefüggések
nagy könyvéből, melyet pedig sose
látott, de néha kinyitott,
ám szinte mindig azt olvasta.

99

FELTÁMADÁSI PARANCS

A helytartó kivégeztetett
egy színészt, aki azt tanította
az iskolájában, hogy a színészet
tanulható, és ha a színészet
tanulható, akkor talán a császár
sem kiválasztott. Vagy mind
a kettő lehet az, ha beletanul,
ha van mersze tanulni, ha verseket
és filozófiai traktátusokat
olvas, igazi színdarabokat néz.
A népet a filozófusnak kell vezetnie,
ahogy Platón mondja, vagy
a költőnek, ahogy Petronius,
ez a pannóniai bárd.

Ha a költő vagy a művész
lángoszlop, akkor tűzhalálra
érdemes. Az öregedő tanár
rémült tiltakozást szerkesztett,
írt alá, bocsátott ki, tanítványok
és kollégák csatlakoztak. Vagy fordultak
el, saját forgásirányuktól és rosszul
kiszámított érdeküktől függően.

A tiltakozás végül is nem maradt
eredménytelen. A császár elrendelte
a kivégzett színész feltámasztását.

100

EGYENLŐ ESÉLYEK

Az egyetem egyházi diktátora,
aki hivatalosan is bevezette
magának ezt a rangot, nem
szívelte a feltámadás gondolatát,
és szabadságharcosként azt
hangoztatta, hogy nem lehet
parancsszóra feltámadni.

A régi hagyományból Hermészt
külön gyűlölte, mert ő kivezette
Orpheusz feleségét az alvilágból.
Máig vitatják, hogy a költő vagy
a filozófus szakmai nagysága volt elég
ehhez a lehetetlen vállalkozáshoz.

Az öregedő tanárt és nála fiatalabb
főnökét mondvacsinált ürüggyel
(egyeztetés a feltámadás ügyében)
becsálták a diktátor irodájába,
ahol egy egész kivégzőosztag várt rájuk,
diktátorhelyettesek, kidobóemberek,
hóhérsegédek, Héphaisztosz-jelmezbe
beöltözött hentesek, gladiátorok,
zsoldoskatonák vaskarddal.
Ha annyira bíztok Hermészben,
verekedjünk meg, vette őket
körbe mosolygó csapatával
a diktátor.

kép | vecteezy.com

L. Ritók Nóra

A NORMÁK VÁLTOZÁSAIBAN

2024-05-19 | ESSZÉ

Generációm sok tagjára jellemzően a moralizálás állandó része lett az életnek. Ott van a generációs szegénységben, a szegregátumokban élőkkel végzett terepi munkában, az esélyteremtés egyre bővülő feladataiban. Itt adódnak a legnehezebb mérlegelések: meddig etikus beavatkoznunk egy család életébe, hol a határ. Megtalálni a pontot, ahol a segítség mértéke nem a tanult tehetetlenséget erősíti, hanem az elmozdulást. Hiszen nem az elvárást, hanem az aktivitást és a felelősségvállalást kell támogatnunk a társadalmi leszakadásban élők körében. Figyeljük őket, akikért dolgozunk, a tudásukat, készségeiket, történetüket, hogy értsük

a miérteket. Ne éljünk vissza a bizalmukkal, de ha kell, kérjünk hatósági segítséget is, ha nem boldogulunk a mi eszközeinkkel. Értessük meg velük, hogy mi így működünk. Az érdekükben. Aki azt gondolja, ez egyszerű, téved. Mert pillanatok alatt ráépül a túlélési stratégiájuk a segítségnyújtásra, és az energia nem az önállóság erősítésére irányul.

megküzdési mintáink

Tudnunk kell, hogy nem a mi értékrendünk az etalon, nekünk csak azokat a lehetőségeket kell megmutatni, amelyekkel egy-egy probléma megoldása sikerült. Ám ezek a mi útjaink, a mi megküzdési mintáink, és nem mondható, hogy ez *a* jó. Mert nekünk jó, de nekik nem biztos.

Generációmban a sikeresség fogalma szorosan kapcsolódott a tanuláshoz, a megfeszített munkához és a tisztességhez is. A kor új üzenetei számunkra sokszor érthetetlenek, a szociokulturális úrron túl létrejött egy generációs különbözőség is, amit nehéz áthidalnunk. Furcsán régre mutató, gyakran 19. századi túlélési technikával találkozunk (pl. a „csócsálás”), amit már nemigen értünk, közben meg itt vannak a fiatalok, a TikTok terében működve, amit meg még nem értünk.

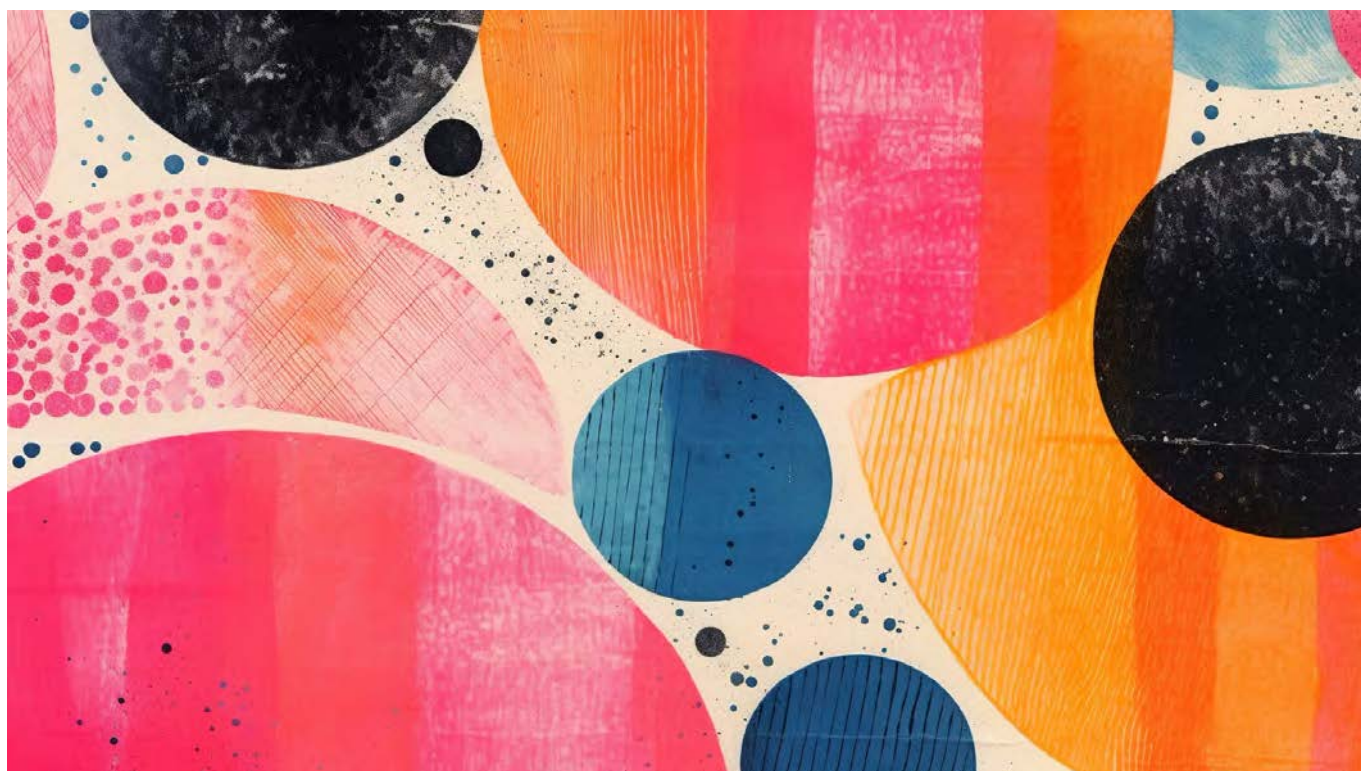
Talán a paternalizmus jelenléte mutatja a legjobban a fejlesztők nehézségeit. Sokat figyeltem ezt, miután egy viselkedéskutatással foglalkozó látogató elénk tartotta a tükröt: paternalista módon kommunikáltok. Figyeltem magunkat, és azt láttam, bizonyos helyzetekben csakugyan így van. Bár megnézném a viselkedéskutatót, hogy kommunikálna helyesen – csak egy hónapig – az értelmileg sérült anyával, aki gondnokságra szorul(na), és nulla pénzügyi tudatossággal csúszik vissza állandóan az eladósodásba, miközben gyerekeket nevel, egyedül. Akik történetesen szintén értelmileg sérültek. Mi ugyanis hosszú évek óta nem jutunk semmire, a visszarendeződés állandó, ha elengedjük a kontrollt, amit persze néha ő utasít el, és hamar jön a krízis – akkor megint kellünk. Ebben a hintában vagyunk velük, több mint egy évtizede. A helyzet csak annyit javult, hogy közben megnőtték a gyerekek, megszűnt az árvasági segély, így a kevesebből kerül nehéz helyzetbe.

krízishelyzetben

De visszatérve a paternalizmusra, amikor kitekintettem az intézményrendszerre, láttam: ott is ez a kommunikáció megy. Minden területen tetten érhető. A legdurvább, hogy akikért dolgozunk, csak ebben tudnak működni. A „mondják meg nekem, mit csináljak” attitűddel. Amihez persze csak akkor fordulnak, ha krízishelyzetben vannak, egyébként mindenki úgy tesz, ahogy a saját szocializációja diktálja. Vagyis miközben küzdünk a saját paternalizmusunk ellen, azért is harcolnunk kell, hogy ők más viszonyrendszerben is képesek legyenek működni. Döntsenek saját akaratból, felelősen. De ehhez megint csak tudás, készségek és attitűd szükséges, vagyis kompetenciák...

Aztán ott van az a bizonyos „megmentő”-érzés. Ami fontos, hogy a kiégés kockázatát mérsékelje, ugyanakkor káros is lehet, mert hamar elcsúszik a fókusz, hogy kiről szól a segítség. Arról, akiken segíteni szeretnénk, vagy magunkban akarjuk valami miatt erősíteni az érzést, hogy jók vagyunk, sőt, jobbak, mint más. Gyakran látni ezt olyan segítőkön, akik csak az adományozás szintjéig jutnak. Ők azok, akik a nekik megfelelő visszacsatolásokat várják, és ha nem kapják meg, sértődöttek. Mert nem ismerik, nem látják az okokat, általában nem is akarják megérteni, mert az egészben saját maguk a fontosak. Akik adnak.

Nehéz terület ez is. Mert jó szándék van benne, amire nyilván lehet építeni, de egyfajta szocializáció is, egy énkép – és talán nem kellene még azzal is törődnünk, hogy folyamatosan tükröt tartsunk. Ám, ha nem tesszük, nem fejlődik az adományozási kultúra... Minden ilyen esetben topogunk, kényelmetlen, nem akarjuk letörni a segíteni akarást, de meg akarjuk állítani, mielőtt több bajt csinál, és sérül benne az illető.

A hiteles kép kommunikálása is sok morális kérdést vet fel. Ma az a sikeres program, civil szervezet, amelyik nem beszél a nehézségekről, az eredményeket tolja a kommunikációban, naponta bizonygatva a támogatóknak, a világnak, hogy igen, ő tudja, ő jól csinálja. De a társadalmi leszakadás problémájának megoldása nem ilyen egyszerű. Itt nincsenek tuti sikeres projektek, amelyek bizonyítottan tömegesen megváltoztatják a generációs szegénységben élők helyzetét. Ez állandó küzdelem, újabb és újabb akadályokkal, mert a politikai-társadalmi-gazdasági változások folyamatosan gördítik ezeket elénk. Az időbeliség pedig – hogy akkor állítsuk valamiről: sikeres, mikor beépült, és nélkülünk is működik – nagyon fontos tényező lenne.

Egész világunk sikerkommunikált lett. A problémák, a hibázás vállalása hiányzik. A szőnyeg alá söprés, a kifele mutatott kép fényezése általános. Aki a hibákról beszél, nyilván nem hozzáértő, pancser, elpocsékolja a támogatásokat vagy politikai értelemben kötözködő ellenség.

Folyton moralizálok ezen is. Miközben pontosan tudom, mekkora csapda a sikerkommunikáció, mindig hangoztatom, hogy ha ennyi sikeres program van, miért vagyunk még mindig ugyanabban a helyzetben a szegregátumok szintjén. Látom, ha a nehézségeket, a kudarokat emlegetem, csak újabb konfliktusokat vállalok. Jön a jogvédők támadása, hogy nem segítem az inklúziót, mert negatív képet mutatok. Szembemegyek a kormányzati sodorvonallal, ami nem tűri a kritikát, és pillanatok alatt betol a politikai színtérre, jól bevált bélyegekkal. És ott van még annak a felelőssége is, hogy a közvélemény sztereotip ítélkezéséhez sem akarok muníciót adni, így öncenzúrázom magam (nemcsak a GDPR – általános adatvédelmi rendelet – miatt), nem hangosítok ki olyan eseteket, jelenségeket, amelyek tovább erősítik a gyakran gyűlöletbe csapó kirekesztést. Hiteles akarok lenni, de közben kompromisszumokat kell kötnöm.

Jól érzem, hogy hol a határ?

Még egy szálról, ami a civil szervezetek működéséhez szükséges adományokhoz kapcsolódik. Mert működni kell, ahhoz pedig források kellene, a pályázatok egy hibajelző szervezet számára nem elérhetőek, maradnak az adományok. A céges és civil támogatások. Egy részét beazonosíthatóan tudjuk, egy részét nem.

tudunk a rendszerre hatni

A beazonosíthatóknál is felmerülnek morális aggályok. A társadalmi norma változik ebben is, és nemegyszer kaptam már kritikát, mikor átláthatóan

megmutatok egy-egy támogatást. Ha állami programhoz kapcsolódunk, abban a hitben, hogy tudunk a rendszerre hatni valahogy, jön a vád: eladom magam, az alapítványt, kollaboráns vagyok stb.

A „honnan van a pénz?” a közvélemény számára nagy kérdéssé vált. Mert sokak szerint látni kellene, hogy mi kapcsolódik hozzá. Miközben elhatárolódom a gyanús, az általunk képviselt ügyhöz és a saját etikai mércémhez méltatlan adományoktól, látom, nem ez az általános. „Nem fogom tolvajok lelkiismeretét megnyugtatni” – írtam egyszer dühösen, mikor valaki nagy forrásokkal rendelkező, nagyhatalmú cégcsoport alapítványát ajánlotta figyelmembe. Aztán megértettem, ez sem ilyen egyszerű. Ha tudom, honnan van a pénz, dönthetek így. De ha nem tudom? És megtehetem-e, hogy így döntsek, a saját etikai elveim szerint, miközben szegénységben élő gyerekekért, családokért dolgozom? Kell-e ezen a szinten is morális elvárásokat megfogalmaznom, miközben látom, másban ez fel sem merül?

Nemrég kaptam egy emailt: egy hölgy kérdezte, hogy börtönben lévő férjétől elfogadnánk-e jóvátételi támogatást. Visszakérdeztem: megtudhatnám, miért ül a férje? Aztán belegondoltam, mennyire érdekes, hogy ez felmerült bennem... Ezek szerint van, amit el tudok fogadni, mondjuk, ha betört valahova, az még belefér, de a gyerek abúzus nem? El is szégyelltem magam. És gondolkodtam megint a társadalmi normán. Aminek a változásai nyilván kihatnak mindenre. Eszembe jutottak Hankiss Elemér ellentétpárjai, hogy mit üzen az iskola, és mit üzen az élet. Légy becsületes! – üzeni az iskola, légy sikeres! – üzeni a világ, de ebben már nem feltétel a becsületesség.

Közben társadalmi befogadásért dolgozunk, amiben mindkét félnek van dolga. A munkám kezdetén úgy véltem, van egy társadalmi norma, amihez igazodni kellene azoknak, akik a túlélési stratégiáikat más normák szerint állították fel, olyanok mentén, amelyek nem támogatják az inklúziót. Aztán érzékeltem, hogy az a norma közeledik a leszakadókéhoz, ami a többségé. Azok a normák lesznek felismerhetők a többségi társadalomban, melyekről azt gondoltam, csak a szegregátumokban léteznek. Nagyon durva volt ezeket a mintázatokat felismerni...

Szóval a normakövetés tekintetében súlyos zavart érzek. Már nem tudom, kiéhez kell igazodni.

a világ pörög

Mit lehet hát tenni? Megkeresni az általános emberi értékeket, amelyek viszonylag állandóak. Amit tartani kellene. De nem akarok múltba révedő sem lenni, hiszen a világ pörög, és ehhez is igazodni kell. A „bezzeg a mi időnkben” biztosan nem jó irány.

Azt hiszem, a megoldás kezdete, ha folyamatosan dolgozunk önmagunkon, mert ha magunkat értjük, talán jobban értünk másokat is, és a minket körülvevő világot is. Ezt kellene általánossá tenni, a folyamatos önvizsgálatot és persze az önfejlesztést, tanítani az iskolában is. Talán az segít ezen az összezavarodott és egyre borúsabb világunkon is.

Talán.

kép | vecteezy.com

Makó Ágnes

ELTÜNNI

2024-05-28 | VERS

csak egy telefonhívás választja el a léttől a nemléte
nincs látható nyom
nincs hideg test
nincs búcsú
nincs megtört szívvel tudatjuk a facebookon
nem temetik
nem hamvasztják

nincs virág, ravatal, koporsó, földkupac
nincs sírkő, elrontott és javított vezetéknév
nincs színtelen hangon felolvasott Kosztolányi
nincs hidegtál

csak a villanykörte, amit még ő tekert be

kép | vecteezy.com

Makó Ágnes

HUNGARIKUM

2024-05-25 | VERS

A hűtőajtón külön rekesz
a túrórudinak,
a garázsban felgyűlt
használatatlan nyomtatók,
az e-recept kiváltásához
a nyomtatott igazolás,
a vesetranszplantációs várólista
ezerkétszáznegyvenhetedik helye,
az Ügyfélkapu
elfelejtett jelszava,
a kormány melletti tüntetésről
tudósító köztévés,
az elveszett ruhatári biléta
száma,
a pörköltzsaft a fehér
abroszon,
a rántott hal
egyszer egy évben,
az ablaktörő kalapács
mozdulatlansága,
a bóján túl
veszélyes mélyvíz,
a hullámedencénél
az úszómester sípja,
az északi és a déli part,
vasporszagú sínekre
hullott helyjegy,
az aluljárós gírosz
a metrópékség mellett,
a dicsekvésbe csomagolt
panasz,

a fokhagymás kenőtoll,
a naptejszagú vállak,
a kocsibeálló sárga műanyag
hullámlemez teteje,
a csipketerítő
a tévé alatt,
az ügyintéző szemöldökránca,
ha rossz űrlapot töltöttél ki,
a régi homlokzat
megtartása
mindenáron,
bármilyen áron.

kép | vecteezy.com

Maczák Orsolya Rita

MAGÁTÓL

2024-05-26 | NOVELLA

Ahogy a kakaskukorékolással lesz estéből reggel, sötétből világos, a férjem mindjárt pattan ki az ágyból, kopog a deszkapadlón az ajtón kifelé, aztán balra el: ott kezdi a locsolást, begyűjti a beérett terméseket. Ügyesen, ütemnyi megakadás nélkül gyomlál, kapál, ültet. Megfigyeltem, balról jobbra, fentről lefelé halad a sorokon, úgy, ahogy az ember olvas vagy kódokat ír. A telek alsó soránál az állataink vannak, mintha

azok is betakarításra váró termények volnának, egy lendülettel megfej, megnyír, tojásbegyűjt. Van kecske, tehén, disznó, baromfi, bárány. Lovaink nincsenek, lovam csak nekem van.

Az ajtó melletti pajtában vár. A menetrend számomra: kakasszó, fény, ajtón ki, jobbra el, nyeregbe, galopp a faluba, kopog a pata. Teljesített küldetések leadása a polgármesternél, aki a közösségben végzett kimagasló, áldozatos munkámat az előre beígért pénz mellett az új területek felfedezéséhez, a közösség múltjának és a lakosok személyes történeteinek megismeréséhez szükséges tárgyakkal hálálja meg. A faliújságnál begyűjtöm az új feladatokat: egy kislány keresi elhagyott babáját, masnit a hajából, egy néni szemüvegét, kendőjét, néhai férjének kedvenc pipáját, bélyeggyűjteményét. Név nélkül feladott hirdetések is vannak, ezeknek nemcsak a szerzője ismeretlen, de maga a küldetés sem világos, van, hogy az egész csak egyetlen rajz: könyv, fogaskerék, pénz, macska. Nekem kell kideríteni, mit jelentenek.

Minden munkának úgy állok neki, hogy tudom, a megtalált, megszerzett tárgyakért leghálásabbak nem a kislányok, mamikák, hanem a kettőt összekötő, fiatal anyukák lesznek. Aki innen anyuka, onnan lány. Behívnak vacsorára, de nem maradok, köszönöm a figyelmességet, vágtatok tovább.

A lódobogás, a kardsuhogás hangja elég jól összezseng a kertimunkával járó kopogással, bégetéssel, mekegéssel. Satöbbivel. Osztott a képernyő, a hangok mégis egyetlen szimfóniaként, összefonódva érkeznek, ilyenkor lehengerlő tud lenni a praktikus beosztott élet egyértelműsége. A harc hamarosan várható bekövetkeztére fenyegetően gyorsuló ütem figyelmeztet, ami trombitaszóban csúcsosodik ki, mielőtt a csata zenéjére vált. A férjem elvéti a sort, amikor felhangzik, látszólag a semmiből, legalábbis számára. Azért voltak jelek.

aprítom a szörnyeket

De hát mégsem csiripelhetnek békésen a madarak, míg aprítom a szörnyeket. Még az kéne, hogy a kertimunkához való háttérzene diktálja a harc ritmusát. Kapálni még lehet fölösleges adrenalin, de adrenalin nélkül verekedni nevetséges lenne. Az ellenségeket egy-két

vágással terítem le, a hamvaik, csontkupacuk közül kiemelt ritka kincseket beépítem a kardomba, vállvédőmbé, palástomba. Mindennek helye van, és minden hely, ami van, feltölthető valamivel. Előfordulnak azért rizikósabb helyzetek. Van, hogy idő előtt jutok el helyekre, olyasmikkel találkozom, amikre nem álltam készen. Érezni, ahogy a köröm a kontroller gumiborításába vág, pedig nem ütök hatékonyabban, nem menekülök gyorsabban így sem.

Közvetve persze a házimunkából is kiveszem a részem. A férjem megkér például, hogy hozzak el neki egy gyümölcsöt, magot, kristályt innen vagy onnan, mutatja a képet, hogy néz ki, meg hogy ennek vagy annak a termesztésére kell. Vagy valamelyik állat gyógyítására. Én meg fogom magam, minden mást félretéve, félredobva megyek arra a helyre balhézni, ahol állítólag utoljára látták, ahol bizonyos források szerint a

lelőhelye található. Van, hogy ezek a ritka termések véletlen egybeesnek azokkal, amit egy falusi küldetésben valaki éppen kérve kért. Ettől függetlenül szinte minden esetben úgy teszek, mint aki a rimánkodást meg se hallotta, és a férjemnek kedvezek.

Minden vágyát teljesítem, még ha a falubeliek nem is értik, miért nem teszem, amit tehetnék pedig. Ha jövök haza a várva várt kincssel, a férjem már a kapuban áll, mint aki az osztott képernyő egyik bal feléről a jobbra is átlát, és tudja, hogy hamarosan érkezem. Ezt a lehetőséget, a lehetőség gondolatát persze az ember elhessegeti, ahogy azt is, hogy – feltéve, ha egyáltalán akarna –, a kapun is kimehetne. Nem les át, nem megy ki. Egyébként is, mit csinálna odakint? Rázná a fákat, gyűjtené a terméseket? Beszélne a falubeliekkel? Mondaná, hogy milyen jó volt az idei eperszezon, meg hogy a kecske hármát fialt? A macska meg... Na azzal is, mi lenne.

egymásra lehetne nézni

Mire alkonyatkor hazaérek, a veteményesben, gyümölcsösben, istállóban, házban minden elrendezve. A férjem a ládáknak pakolászik, a később még jól jöhetnek terményeket színek

szerint, felhasználásuk szerint, alfabetikus rendben csoportosítja. Az ágyban találkozunk, ő jobbról, én balról fekszem be. Sötétség. Senki sem kérdez, senki sem válaszol, pedig elvileg nem láttunk, hallottunk semmit. Ilyenkor egymásra lehetne nézni egy pillanatra, de az ember nem néz semerre, koncentrálni, terveket sző, hiszen eljön a reggel, az estébe eleve kódolva van.

Természetes rendben zajlanak a napok. Javaink gyarapodásával együtt a lehetőségeink is szélesednek, növekszik a megművelendő terület, a lóháton elérhető városrészek, az elvégzendő feladatok és a párbeszédre bírható lakosok száma. A ládák, a vagyon, a növények, az állatok és a fiatal anyukák szaporulatával párhuzamosan tolódik ki a nyugovóra térés ideje. Távolodik a hálószoba a bejárattól, eredetileg egy térben voltak, de időközben közéjük került nappali, ebédlő, raktár, sőt, nemrég még előszoba is. A legtöbb tér teljesen üres, a ládákat leszámítva.

Meg a macskát, a férjem macskája, így mondjuk mindketten, pedig én mentettem meg egy mitikus szörny fészkeből, én hoztam haza. A férjem lábánál alszik mégis, ő eteti, ő simogatja meg naponta egyszer, mint a haszonállatokat. Mégsem úgy, mint a haszonállatokat, a macskája nincs karámba zárva, nincs sorba rendezve, fel-alá járkál szabadon, talán még a lovamnál is szabadabban. A simogatás idejéről is ő dönt, nem igazodik senkihez. Amikor a férjem és a macskája már a hálóban vannak, mire odaérek, azt kívánom, bár közelebb lenne a karám, s benne a lovam.

közben patkolok el

Mert amúgy napközben, amikor rajta ülök, és kétszer olyan gyorsan jutok el A-ból B-be, mint bárki más bárhova, nem cserélném el semmire, haj és sörény egyként lobog a szélben. És a ló, az meg olyan, hogy ha kint hagyom a kazamata, kocsma, barlang, bánya, fiatal anyuka háza előtt, ki sem kell kötni, megvár. Ha pedig küldetés közben patkolok el, vagy nem indulok időben haza, mielőtt teljesen besötétedne, úgy ébredek reggel, hogy már a karámban áll, hazatalált nélkülem. A férjem meg úgy alszik az ágyban, úgy pattan ki belőle, ha szól a kakas, mintha mi se történt volna. Mintha én is ott aludtam volna el. Azt remélem, csak úgy tesz, mint aki nem vette észre, és haragszik, valójában.

Valaki jobbra-balra húzogat a felső emeleten egy széket, az internet akadozik, olyankor is meg-megállok egy pillanatra, amikor magamtól nem álltam volna meg. Hogy mást is zavar, arra abból lehet következtetni, hogy az egyik oldalról nyögések, ciccegések, sóhajok hallatszanak. Az ember próbál lendületben maradni, nem téveszteni szem elől a célokat, ha a nyitva felejtett erkélyajtót becsapja is a szél, a rosszul behúzott ablakon be is szivárog a cigarettafüst. Ha fáj is a körme, akkor sem tart szünetet, várva várja, hogy a másik visszatérjen, úgy tesz, mint aki nem veszi észre, hogy megint az utcára pöckölte a csikket. És azt is látja, merre célzott, pontosan emlékszik, hol parkoltak, miután hétvégére a nagyszülőknél letették a gyereket.

Összesen egy véleménykülönbség van a férjem és köztem, egyetlen dolog, amiben nem értünk egyet. Szerinte a karámot közelebb kéne tenni a bejárathoz, tekintve, hogy itt útban van, megakasztja őt az aratás-vetés rendjében, és úgymint arra megyek, olyan nincs, hogy keresztüllovagolok a telken, tehát gyakorlatilag útba esik. Csak azt felejtje el, hogy az áthelyezés esetén nekem a háztól a bejáratig ló helyett gyalog kéne mennem, ami, tekintve, hogy fele olyan gyorsan teszem meg, értékes percek veszt el az egyébként is egyre sűrűsödő napi teendőkből. De amúgy nem szólok semmit, tegye át, ha annyira akarja, sőt, majd alszom a ló mellett, nem tűnne fel az sem. A helyemen meg alhat a macskája.

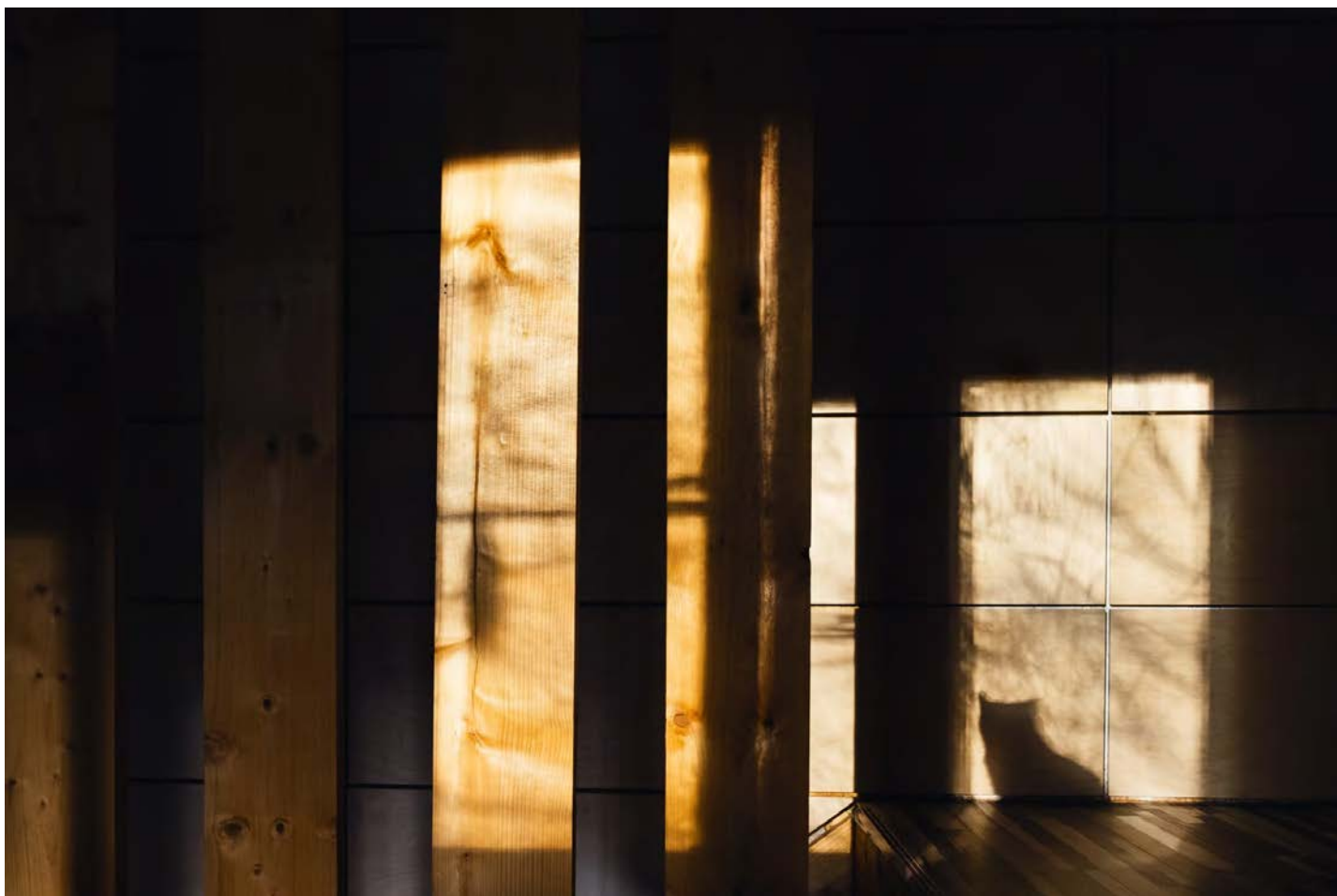
Igaz, hogy az ember magasabb a feleségénél úgy általában, de ha a kanapén ülnek, akkor a fejük veszélyesen egy vonalba kerül, és csak a Jóisten a megmondhatója, kié van feljebb. Ami még a kisebbik baj, mert amióta a kanapé két felére húzódtak, nem is fentről és alulról látszanak, inkább jobbról és balról levőnek tűnnek fel. Viszont, ha úgy adódna, hogy csengetnek, így legalább tudni lehet, kinek kell felállnia, és lábujjhegyen a kukucskálón kilesnie, vagy a kapunyitót megnyomnia. És az embernek biztos, hogy nem.

kép | pexels.com

Czilczer Olga

REGÉNYBEN UTAZÓ

2024-05-06 | VERS

Bogár ne jusson át
hagytam a redőnyt lazára
más engedékenyebb
hullámokon
úszó lebenyeivel párna
puffad a halnak
mintha lenne szárnya

már imbolyog az ágy
tápázkodik a szék
kagyló-ülőke hátrál
fordul világkerék
a könyves félhomály
ujjnyomok tolóüvege
a láthatár
Garamond-nal teleírva
kel szárnyra próza-
lapjain Flaubert asszonya
Madame Bovaryt majd
a többi madám követi
sűrű setét az éj
iszappal foncsoros folyó
maradok egyként
regényben utazó
és bánom már a bogarat
ritkuló óráim alatt
társam lehetne álmom
irányt vált s rá új álom terül
fű között fű innen nem messze
egy sün jár a gyepen egyedül

kép | vecteezy.com

Vörös István

FÉLBEHAGYOTT REND

2024-05-29 | VERS

Mind, ami van már, bőven elég, hogy
elkeserítsen, mert ez a semmi.

Mert ez a semmi, léte halékony –
mit hoz a végzet, észre se venni.

Senki se érti, mégis akarja,
most a világát, töltse be gyorsan
képzetek ága, s összekavarja

bármi valóság, bármi a sorsban.

Képzetek ága? Mégse növény ez.
Őrület inkább. Vagy csak egy álom.
Álomalakban tép meg a lélek
rád tapadó vad árnya e tájon.

Bármi a sorsban elszakad egyszer,
árnya a tájon körbeszalad, hogy
megszabadítson, mint az a vegyszer,
mit bulin adnak, s visszakapaszkodsz

könnyen az égbe. Meglepetés ez?
Titkaid átka. Átkaid éle
visszaforog rád. Elkap a végzet,
rád mosolyog, de mintha beszélne,

mozdul a szája. Kékes a nyelve.
Itt az idő, hogy eltakarodj a
semmibe szépen! Ezt követelte,
hogyha megérted, már a világ ma.

Már a világ ma. Tegnap a semmi.
Holnap a minden. Gyorsul a tempó.
Tudsz a sötétben eltűnedezni?
Senki se mondja: Kiskutya, szép volt!

Senki se éltet. Tegnap lélek,
széttaposott fény, megharapott csend.
Átutalás a semmi kezébe,
ördögi tempó. Félbehagyott rend.

kép | vecteezy.com

Janecskó Kata

MÁS-VILÁG – ÉS MÉGIS UGYANAZ 1.

2024-05-12 | JEGYZET, MÁS-VILÁG – ÉS MÉGIS UGYANAZ

Negyvenezren demonstráltak péntek délután Budapesten a büntetés-végrehajtási intézetek alapjogokat sértő túlzásúfóltsága ellen. A tüntetést Magyarország legnagyobb tagsággal rendelkező civil szervezete, Az Emberi Jog Nem Kiváltság (AEJNK) hirdette meg a Kossuth térre azután, hogy a parlament csupán fejenként 2 légméterrel emelte meg az egy fogvatartottra jutó légtér kötelezően előírt minimumát.

A márciusban elfogadott, április elsejétől hatályos jogszabály értelmében jelenleg fejenként 15 légméter a követelmény a korábbi 13-mal szemben. A törvénymódosítás léptékével elégedetlen állampolgárok szerint legalább 20 légméterre volna szükség, hogy a fogvatartottaknak az emberi jogok európai nyilatkozatába foglalt jogai maradéktalanul érvényesüljenek.

A tüntetők „Méltóságot a raboknak!” és „Az elítéltek is emberek” transzparenszeket tartottak a magasba. Meghívott vendégként beszédet mondott a büntetés-végrehajtás országos főparancsnoka és a parlamenti igazságügyi bizottság elnöke. Beszédeikben mind a ketten hivatkoztak arra, hogy Magyarországon elsöprő támogatást élvez az emberi börtönkörülmények megteremtése.

civilizáltságunk fokmérője

Mint arról korábban beszámoltunk, a Valóság közvélemény-kutató intézet márciusi, ezerfős mintán végzett reprezentatív felmérése szerint a

magyarok 98 százaléka egyetért az állítással, hogy „Az emberi jogi helyzet a büntetés-végrehajtási intézetekben civilizáltságunk fokmérője”. A megkérdezettek 99 százaléka felelt igennel egy másik kérdésre: „Ön szerint a mindenkit megillető emberi méltóság sérelmét okozzák-e a túlzásúfolt körülmények a börtönökben?”

A tüntetés után a parlamenti pártok közös közleményt adtak ki, hogy tudomásul veszik az újabb jogszabályváltozást sürgető állampolgári akaratot, és annak megfelelően a következő ülésen napirend előtt tárgyalják az egy fogvatartottra jutó légtér további megemelését 5 köbméterrel. A kormányzóvivő bejelentette, hogy szociológusok, kriminológusok, pszichológusok javaslatai alapján hatástanulmányt

rendelnek: szükséges-e a törvénymódosítás végrehajtásához újabb börtönök építése, vagy elegendő a meglévők bővítése, vagy célszerűbb a börtönpopuláció észszerű csökkentése.

2005 júliusában – Farkas Attila Márton bevezetőjével – indítottuk MÁS-VILÁG című rovatunkat. A képzeletbeli, de nagyon is valóságos eseményeket, jelenségeket hírül adó írások a kívánatos Magyarországról szóltak. A rovatot most újraindítjuk.

kép | vecteezy.com

Bene Zoltán

MÁS-VILÁG – ÉS MÉGIS UGYANAZ 2.

2024-05-16 | JEGYZET

2024. április 27-én az eddig csak szakmai körökben ismert észak-amerikai óriásvállalat, az Other Worlds Co. bejelentette, hogy képes átlépni a párhuzamos világok közötti határokon. Dr. Martin Huang vezető kutató a Baltimore-ban tartott sajtótájékoztatón képeket mutatott egy párhuzamos valóságból, amelyben valóban létezik a Magyarország nevű állam, s ezt az országot ténylegesen magyarok lakják. Huang professzor visszautasította azt az újságírói fölvetést, miszerint a cég pusztán egy elterjedt legendát próbál manipulált felvételekkel validálni, és ígéretet tett arra, hogy néhány hónapon belül bemutat a nyilvánosságnak egy igazi magyart, mert, mint állítja, az Other Worlds Co. technológiai áttörés előtt áll, hamarosan nemcsak robotok,

de emberi lények is közlekedhetnek majd a párhuzamos valóságok között. „Ám csak olyan emberek léphetnek a mi realitásunkba – hívta föl a jelenlévők figyelmét a kutató –, akiknek biztosan nincs megfelelője nálunk. Ez a tudományos felelősségvállalás minimuma. Márpedig a magyarok minden kétséget kizáróan ilyenek, hiszen emberemlékezet óta senki nem találkozott akár eggyel is, a tudomány mind ez idáig csupán alig hihető legenda mitikus lényeknek tekintette őket. És a mi valóságunkban azok is. Egyelőre.”

Dr. Huang beszámolója nagy port vert és ver föl világszerte. Az Avar Köztársaság és a Kabar Szabad Állam vezetői üdvözölték az Other Worlds erőfeszítéseit, közleményük értelmében alig várják, hogy elveszett testvéreikkel találkozzanak. Az Orosz Föderáció és a Közép-Európai Habsburg Egyesülés ugyancsak hitelesnek tartja az újvilági óriáscég bejelentését, egyszersemind kinyilvánították igényüket Magyarországra, ám ez ellen az Újvilági Törzsi és Népi Szövetség, valamint a Nyugat-Európai Egyesült Nemzetek Szervezete egyaránt hevesen tiltakozik.

szinte nyomtalanul

Mint arra a sajtótájékoztatón Dr. Huang is utalt, Dr. Marcus Maasreeti, a berlini Meister Eckhardt Tudományegyetem történésze két évvel ezelőtt a nagy múltú *Das Licht der Vernunft* (Az értelem fénye) című folyóiratban közzétett nagyívű tanulmányában, amely megjelenésekor a tudományos közvélemény gúnyolódását váltotta ki, arra tett kísérletet, hogy megmagyarázza, az ún. *magyar legenda-paradoxont*, vagyis azt, miként kerülhetett át egy egész ország az egyik valóságból egy másikba, szinte nyomtalanul. Maasreeti professzor az Other Worlds bejelentését követően egy televízió-showban hosszan ecsetelte elméletét és olykor a személyeskedésig merészkedve támadta kritikussait, végül kijelentette, hogy „amennyiben az általam két éve fölvetett kérdésre megnyugtató választ sikerül találni, az emberiség valamennyi problémájához megleljük majd a megoldókulcsot”.

A Földtanács a Világakadémia állásfoglalását kéri a kérdésben, az Akadémia azonban egyelőre kivár.

2005 júliusában – Farkas Attila Márton bevezetőjével – indítottuk MÁS-VILÁG című rovatunkat. A képzeletbeli, de nagyon is valóságos eseményeket, jelenségeket hírül adó írások a kívánatos Magyarországról szóltak. A rovatot most újraindítottuk.

Csury Balázs

MÁS-VILÁG – ÉS MÉGIS UGYANAZ 3.

2024-05-23 | ESSZÉ

„Ki mondta nektek, hogy el kell fogadnotok a harminc ezüstöt, ha nagy nép akartok lenni?” A mai sajtótájékoztatóval tovább húzódik a francia és magyar diplomácia közötti konfliktus.

A francia elnök naivnak nevezte a magyar kormányt, a magyar külügyminiszter Európai Parlamentben tartott beszéde után, amiben kritizálta Franciaország balkáni politikáját. Párizsnak nincs szüksége kioktatásra, üzenté válaszul a magyaroknak.

„Nem találjuk kielégítőnek a francia kormány érvelését, hogy egy országnak csak érdekei vannak, barátai és elvei nem. Párizs a pragmatizmussal takarózik, miközben véres pénzt fogad el. A francia nemzetről beszélnek, de erkölcstelenségükkel szégyent hoznak ma erre a nemzetre” – mondta pénteken a külgazdasági és külügyminiszter, visszatetszőnek nevezve Párizs emberi jogi szervezetek által is kritizált kapcsolatfelvételét a Cifórosz-kormánnyal.

A magyar diplomácia kemény szavainak előzménye Cifórosz miniszterelnök tavaly őszi választási győzelme Görögországban. A korábban ellenzéki politikusok elrablásával, valamint választási csalás kísérletével vádolt Cifórosz neve egy athéni újságíró meggyilkolása kapcsán is felmerült. A görög miniszterelnök abszurdnak nevezte a vádakat, ennek ellenére az Európai Tanács állásfoglalása nyomán az Európai Unió megválasztása óta nem tekinti őt legitim kormányfőnek. Az Unió tagállamai szankciókat hirdettek Görögország ellen, nagyköveteiket pedig utasították, hogy ne járuljanak Cifóroszhoz a miniszterelnöknek járó diplomáciai tisztelgésre. Az egy éve tartó bojkottot múlt héten Franciaország törte meg, amikor a francia nagykövet találkozott Cifórosszal egy francia érdekcsoport által építendő vasút ügyében. A szankciós politika megszegésére az Unió válasza még késik, a civil szervezetek mellett eddig egyedül Magyarország emelte fel a szavát.

üres moralizálás

A francia elnök a botrány kipattanása óta először beszélt a Cifórosz-ügyről, a magyar kormány felháborodását üres moralizálásnak, légvár-építésnek, balekságnak nevezve. „Fájlalják, hogy nem nekik jutott eszükbe először, és ezért most mi vagyunk előnyben. Savanyú a szőlő”. A francia külügyminiszter is megvédte az athéni nagykövet Cifórosznál tett audienciáját, mondván a magyarok hiába hiszik, hogy az erkölcsöt meg lehet enni, a reálpolitika máshogy működik. Franciaország a múltban sokszor győzött, de sokszor veszített is. Többször idegenek szállták meg vagy a szomszédai árulták el. A francia nemzet történelme során megtanulta a Föld farkastörvényeit.

A külügyminiszter szavaira ma reggel reagált az ügyben először megszólaló magyar miniszterelnök. Egy újságíró kérdésére a kormányfő azt felelte, ilyen nagy múltú európai demokráciának képesnek kellene lennie az elveket a haszon elé helyezni. „Ha a történelem bármit is bizonyít, akkor azt, hogy a tragédiákat és a válságokat nem önzéssel lehet elkerülni. Homokra épít, aki bűnökre alapozza államát, mert olyat még senki sem látott, hogy a kétszínűségért ne kellett volna végül megfizetnünk. Magyarország nem idealista, de osztozik az Unió erkölcsi minimumaiban, és kész azok mellett kiállni, akkor is, amikor a legnagyobb európai országok megfélemeznek róluk. Minket ebben nem a szenteskedés motivál, hanem a tapasztalat, hogy ha félretesszük az erkölcsöt, a világ lakhatatlan lesz. Mi is tanultunk a történelmünkből, még ha más leckét is, mint a miniszter.”

kép | vecteezy.com

2005 júliusában – Farkas Attila Márton bevezetőjével – indítottuk MÁS-VILÁG című rovatunkat. A képzeletbeli, de nagyon is valóságos eseményeket, jelenségeket hírül adó írások a kívánatos Magyarországról szóltak. A rovatot most újraindítottuk.

Dobosi Bea

MÁS-VILÁG – ÉS MÉGIS UGYANAZ 4.

2024-05-24 | ESSZÉ

2024. április 1-én megalakult a Száz Ív Magány Irodalmi Társaság, jelentették be az alapító tagok. A szervezet létrehozását szakmai berkekben nagy várakozás előzte meg. A társaság az irodalmi élet képviselőit, írókat, műfordítókat, szöveggondozókat tömörít, hogy egységes erőként léphessenek fel a jobb anyagi és erkölcsi megbecsülésért, valamint az irodalmi tevékenység munkakénti elismeréséért.

A társaság szeretné elérni, hogy a politika és a társadalom ne csupán szabadidős vagy jobb esetben is nyolc óra „rendes” munka utáni, mellékállásban végezhető tevékenységként tekintsen az irodalomra, amelynek művelői gyakran heroikusan küzdenek a megélhetésért.

„Az irodalom legfőbb feladata az egyetemes emberi tapasztalatok megfogalmazása”, írták sajtóközleményükben. „Valamennyien történetekben élünk, és a történetek velünk élnek. A könyvek lapjain megelevenedő elbeszélések tanulságosak, empátiára nevelnek, segítenek tájékozódni a komplex valóságban, és akár gazdasági-politikai döntéseket is motiválhatnak. Akinek van egy jó sztorija, annak nyert ügye van.”

láthatatlan és megfizetetlen

A közös kiállástól a kasztosodás felszámolását és a méltatlan anyagi helyzet javulását remélik. Céljuk, hogy ne csupán azok művelhessék az

irodalmat, akik tehetős családból származnak, passzív jövedelemmel gazdálkodhatnak vagy kiváltságosként olyan szociális tőkével rendelkeznek, amely biztosítja számukra az egzisztenciát. „Az irodalom művelése munka, az irodalommal töltött idő munkaidő. Meg kell szüntetni az alkotótevékenység privilégium jellegét”, szögezték le. „Egy egészséges társadalom nem nézheti tétlenül, ahogy az irodalom művelése láthatatlan és megfizetetlen tevékenységgé züllik. A művészet nem luxus, hanem létszükséglet.”

Távlati célként fogalmazták meg az egyetemi szintű képzést, erről több vezető intézménnyel is tárgyalnak. Lehetőséget kívánnak adni az ifjú tehetségeknek a pályakezdésre, a lemorzsolódást pedig hosszú távú mentorprogrammal igyekeznének megelőzni. Átalakítanák az irodalmi díjak és pályázatok rendszerét, hogy biztosítsák az alkotáshoz szükséges körülményeket.

Céljuk továbbá, hogy figyelmeztessék a szakpolitika ágenseit a speciális munkaerőpiaci helyzetre, a versenytörvény hatálya alóli mentesítésnek, egy új adózási forma és az alkotói alapjövedelem bevezetésének szükségességére.

A hatékony érdekérvényesítés és minőségbiztosítás mellett a társaság fontos feladatának tekinti az ismeretterjesztést. Ennek érdekében beszélgetéseket és előadásokat szerveznének a szakma jeles képviselőinek közreműködésével.

A Száz Ív Magány Irodalmi Társaság a legteljesebb mértékben szeretne együttműködni a társszervezetekkel. Az egyeztetések jelenleg is zajlanak.

kép | vecteezy.com

2005 júliusában – Farkas Attila Márton bevezetőjével – indítottuk MÁS-VILÁG című rovatunkat. A képzeletbeli, de nagyon is valóságos eseményeket, jelenségeket hírül adó írások a kívánatos Magyarországról szóltak. A rovatot most újraindítottuk.